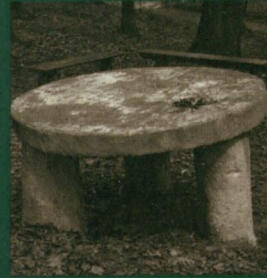

Logotyp 	Nazwa instytucji Muzeum Ustrońskie	
Tytuł jednostki / publikacji / fotografii „Leśne kościoły. Miejsca tajnych nabożeństw ewangelickich w Beskidzie Śląskim”		
Ilość stron oryginału 140	Ilość skanów 142	Liczba plików publikacji 142
Autor ks. Jerzy Below i inni	Wydawnictwo / zakład fotograficzny Wydawnictwo Augustana, Bielsko-	Skan okładki
Miejsce wydania Bielsko-Biała	Rok wydania / Data powstania 2009	
Sygnatura ---	Rodzaj zasobu (np. zdjęcie, czasopismo itp.) książka	
Wymiary (wys x szer) 23 x 21,3 cm	Stan zachowania ---	Charakterystyka skanowanego obiektu książka opisuje 9 miejsc w Beskidzie Śląskim, gdzie w latach 1654-1709, w lasach i na zboczach górskich, miejscowi ewangelicy spotykali się na tajnych nabożeństwach w związku z prześladowaniami religijnymi; publikacja zawiera mapy oraz podaje dokładne współrzędne GPS, tłumaczenia: język czeski (Darek Jedzok), język niemiecki (Robert Spiess) i język angielski (Jerzy Marcol)
<p>Hasła przedmiotowe (okres historyczny, postacie, miejsce) od połowy XVI w. do 2009 r., książę Adam Waclaw, Andrzej Wantuła, Wilhelm Scharbert, Jerzy Pinkas, Robert Fiszkał, Jerzy Trzanowski, Marcin Wałigóra, Beskid Śląski, Ustroń, Wisła, Bielsko-Biała, Leszna Górna, Jaworze, Lipowa, Ligołka Kameralna, Nydek, Dolna Łomna, Zaolzie</p> <p>Hasła tematyczne (np. miasto, przemysł, kuźnia, letnicy itp.) protestantyzm, ewangelicy na Śląsku Cieszyńskim, Kościół Ewangelicko-Augsburski, wartości chrześcijańskie, tajne nabożeństwa ewangelickie, leśne kościoły, kamienne ołtarze, kontreformacja, prześladowania religijne</p>		
Prawa autorskie ---		

LEŚNE KOŚCIOŁY

MIEJSCA TAJNYCH NABOŻEŃSTW EWANGELICKICH
W BESKIDZIE ŚLĄSKIM

AUGUSTANA

Kamienny ołtarz na Równicy

Cicho szumi bór
Nadwiślańskich gór.
Księżyc z wolna mija chmury,
Niestrudzenie zdąża w góry
Garstka wiernych sług
Słuchać Bożych słów.

W cichy poszum drzew
Cichszy wkradł się śpiew.
Pieśń o grodzie mocnym... wiecznym...
O swym Wodzu tak walecznym
Śpiewa garstka sług...
Śpiewu słucha Bóg.

Cicho klęka lud
Dosyć ziemskich złud.
Tu kamienny ołtarz stoi...
Ołtarz ten sam Zbawca stroi
On sam, Boży Syn,
W odkupieniu win.

W ciszy słucha słów
Garść schylonych głów
O miłości co nie ginie,
Lecz na wiernych kiedyś skinie
Za wytrwały trud
Nagrodzi sam Bóg.

Cicho płyną łzy
Serce mocą drży.
Na nic złe zakusy wrogów
Reformacji nie przemogą
Weźcie dom i dwór...
Raczej żyć wśród gór.

W ciszy szumi las
Nastał nowy czas.
Jednak został ołtarz stary
Pomnik żywej ojców wiary
Został, jakim był
Jakby wiarą żył.

ks. Piotr Wowry

Przetrwac kontrreformacje

- Tajne nabozenstwa w gorach

2

Přečkat protireformaci

- Tajné bohoslužby v horách

ks. Stanisław Doroda

„Zzuj obuwie twe”

- Kamień na Równicy - Ustroń (PL)

6

„Zuj obuv svou”

- Kámen na Równici

Henryk Podzorski

Pod okazałymi drzewami

- Kamień na Bukowej - Wisła (PL)

20

Pod imponantními stromy

- Kámen na Bukové

Jan Kliber

Na trzech filarach

- Stół Ołtarzowy Jan - Bielsko-Biała (PL)

32

Na třech pilířích

- Oltářní stůl Jan

ks. Jan Sztwiertnia

Schadzki nabożne

- Spowiedzisko - Leszna Górna koło Goleiszowa (PL)

Zbožná setkání

- Zpovědisko

46

Jan Kliber

Kościół na łące

- Amfiteatr na stoku Wysokiego - Jaworze koło Bielska-Białej (PL)

Kostel na louce

- Amfiteátr na svahu Wysokého

60

Jan Kliber

Zapomniany kamień

- Polana „Do Wiary” - Lipowa koło Szczyrku (PL)

Zapomenutý kámen

- Palouk „Do Wiary“

72

Jan Kliber

Krzyże na bukach

- Pomnik na Goduli - Ligotka Kameralna koło Gnojnika (CZ)

Kříže na bucích

- Pomník na Goduli

86

ks. Roman Raszka

Przy rycerskiej ścieżce

- Zakamień na Czantorii - Nydek koło Bystrzycy (CZ)

U rytířské stezky

- Zakámen na Čantoryji

98

ks. Jan Waclawek

Prawdy nie można ukryć

- Kościółki - Dolna Łomna koło Jabłonkowa (CZ)

Pravdu nelze skrýt

- Kostelíky

110

SPIS TREŚCI

Ni.
Muzeum
Ustronkiego

LEŚNE KOŚCIOŁY

MIEJSCA TAJNYCH NABOŻEŃSTW EWANGELICKICH
W BESKIDZIE ŚLĄSKIM

Przetrwać kontrreformację

- tajne nabożeństwa w górach

Obecnie ewangelicy w Polsce, a więc też na Śląsku Cieszyńskim, mogą organizować wszelkie formy życia religijnego według własnych potrzeb i możliwości. Nie zawsze jednak tak było.

W połowie XVI wieku ludność księstwa cieszyńskiego była w większości ewangelicka. Hasła reformacyjne przeniknęły na jego tereny już za panowania księcia Kazimierza II (zm. 1528), ale dopiero pod rządami i za przykładem jego wnuka Waclawa Adama (1545-1579) zawładnęły wszystkimi warstwami społeczeństwa. Luteranizm przetrwał na ziemi cieszyńskiej dzięki temu, że nowe zasady wiary przyjął tu nie tylko władca, szlachta i mieszczaństwo, ale także prosty lud. A przyłgnął do nich całym sercem. W czasie rządów księcia Waclawa Adama nastąpił rozwój Kościoła ewangelickiego.

Sytuacja zmieniła się, gdy władzę w księstwie przejął syn Waclawa i Katarzyny Sydonii, Adam Waclaw (1579-1615). Ten początkowo bardzo gorliwy wyznawca ewangelicyzmu przeszedł w 1610 roku na rzymski katolicyzm. Wydarzenie to zapoczątkowało trudny okres ucisku i prześladowań ewangelików. Postępujące ograniczanie swobody religijnej nasiliło się gwałtownie po pokoju westfalskim (1648), kiedy administrujący księstwem Habsburgowie ustanowili rzymskokatolicyzm wyłącznie panującym wyznaniem.

W książce ks. Andrzeja Wantuły *Zwięzłe wiadomości z historii Kościoła* możemy przeczytać: *W ciągu 1654 roku zamknięto na Śląsku Cieszyńskim 49 kościołów i jedną kaplicę (...). Wyznawanie wiary ewangelickiej zostało w ogóle zabronione i było karane. I tak: dzieci nakazano posyłać do katolickich szkół, gdzie je wychowywano po katolicku; sieroty ewangelickie musiały mieć katolickich opiekunów, którzy wychowywali je w katolickim wyznaniu lub oddawali na wychowanie do specjalnych katolickich domów sierot; dzieci rodziców ewangelickich nie było wolno przyjmować do rzemiosła; śluby dawano tylko tym, którzy wyrzekli się publicznie ewangelickiej wiary i przyjęli katolicyzm; na cmentarzach nie pozwalano grzebać ewangelików, lecz chowano ich poza cmentarzem; zakazano posiadania w domu i czytania jakichkolwiek książek ewangelickich, więc nie wolno było mieć postylli, Biblii, kancjonałów [śpiewników]; zabroniono wspólnego śpiewu, czytania i modlenia się po domach; zabroniono wychodzenia poza granice księstwa (...). Położenie ewangelików było, więc takie, iż kraju nie wolno było im opuścić, a w kraju nie dano możliwości życia.*

Jakże mocna musiała być wiara naszych przodków, skoro przetrwali 55 lat najboleśniejszej niedoli! Lasy stały się sprzymierzeńcami dla prześladowanych.

Přečkat protireformaci

- tajné bohoslužby v horách

V současné době mohou evangelíci v Polsku, a tudíž také na Těšínském Slezsku, organizovat veškeré formy náboženského života dle vlastních potřeb a možností. Ne vždy však tomu tak bylo.

V polovině XVI. století bylo obyvatelstvo Těšínského knížectví většinou evangelické. Reformační hesla pronikla na jeho území již za vlády knížete Kazimíra II. (zem. 1528), ale teprve za panování a po vzoru jeho vnuka Václava Adama (1545-1579) ovládla všechny společenské vrstvy. Lutheránství přetrvalo na Těšínsku díky tomu, že nové zásady víry zde přijal nejen vládce, šlechta a měšťanstvo, ale také prostý lid. A přilnul k ní celým srdcem. Za vlády knížete Václava Adama nastal rozkvět evangelické církve.

Situace se změnila, když vládu v Knížectví převzal syn Václava a Kateřiny Sidonie, Adam Václav (1579-1615). Tento zpočátku velmi horlivý stoupenec evangelicismu přešel roku 1610 k římskému katolicismu. Tato událost znamenala pro evangelíky začátek těžkého období utlačování a pronásledování. Postupné omezování náboženské svobody prudce zesílilo po vestfálském míru (1648), když Habsburkové, kteří knížectví spravovali, ustanovili římský katolicismus jako víru výhradně panující.

V knize pastora Andrzeje Wantuly *Zwieszle wiadomości z historii Kościoła (Stručné vědomosti z dějin církve)* si můžeme přečíst: *V průběhu roku 1654 bylo na Těšínském Slezsku zavřeno 49 kostelů a jedna kaple (...). Vyznávání*

Wielbiąc Boga w modlitwach, pieśniach, zwiastowanym słowie, potajemnie gromadzili się na nabożeństwach na leśnych polanach. Od czasu do czasu na Śląsk przekradali się ewangeliccy księża ze Słowacji i w lasach udzielali Wieczerzy Pańskiej, chrzcili i udzielali ślubów. Pilnie strzeżonymi i najdroższymi skarbami były: Biblia, postylla (zbiór kazań) ks. Samuela Dambrowskiego oraz kancjonal ks. Jerzego Trzanowskiego. Ukrywano je w różnych miejscach, aby nie skonfiskowali ich habsburscy żandarmi. Niestety aresztowanie lub śmierć właścicieli powodowały, że te drogocenne książki pozostawały w ukryciu i znajdowano je dopiero po ponad dwóch wiekach w dziuplach ściętych w okresie międzywojennym drzew.

Sytuacja uległa poprawie w 1707 roku, gdy król szwedzki Karol XII wyjednał u austriackiego cesarza pewne ulgi dla ewangelików. Uzyskano pozwolenie na odprawianie nabożeństw domowych, a dwa lata później, w 1709 roku, na wybudowanie kościoła i szkoły w Cieszynie.

Punktem zwrotnym w dziejach Kościoła ewangelickiego na Śląsku stał się tzw. patent tolerancyjny, wydany przez cesarza Józefa II w 1781 roku, dzięki któremu ewangelicy mogli budować domy modlitwy, zakładać szkoły, powoływać własnych księży. Jednak faktyczne równouprawnienie ewangelików nastąpiło dopiero w 1848 roku.

Książka ta prezentuje leśne kościoły, czyli miejsca, w których w XVII i XVIII wieku w okresie kontrreformacji odbywały się potajemnie nabożeństwa. Takich miejsc w Beskidzie Śląskim wiele. Nie wszystkie zachowały się w ludzkiej pamięci. Znamy ich dziś dziewięć: sześć na terenie Polski, trzy na obszarze Czech. Dotąd informacje o istnieniu poszczególnych leśnych kościołów ukazywały się głównie na łamach ewangelickich czasopism. Dotychczas nie powstała jednak publikacja przedstawiająca wszystkie te miejsca.

Zachęcamy nie tylko do lektury, ale przede wszystkim do odwiedzenia przedstawionych w książce miejsc.

evangelické víry bylo obecně zakázáno a trestáno. A tedy: bylo přikázáno posílat děti do katolických škol, kde byly vychovávány katolicky; evangeličtí sirotci museli mít katolické pečovatele, kteří je vychovávali v katolické víře nebo je dávali na vychování do zvláštních katolických sirotčinců; děti evangelických rodičů nebylo povoleno přijímat do učení; sňatky byly udělovány pouze těm, kteří se veřejně zřekli evangelické víry a přijali katolicismus; na hřbitovech nebylo dovoleno pohřbívat evangelíky, ti byli chováni mimo hřbitov; bylo zakázáno vlastnit doma a číst jakékoliv evangelické knihy, takže nebylo dovoleno vlastnit postilu, Bibli, kancionály (zpěvníky); bylo zakázáno společné zpívání, čtení a modlení se po domech; bylo zakázáno vycházení mimo hranice knížectví (...). Situace evangelíků byla tedy taková, že jim nebylo dovoleno zemi opustit a v zemi jim nebyla dána možnost žít.

Jak silná musela být víra našich předků, když vydrželi 55 let nejbolestnější nepřítelny osudu! Lesy se staly spojenci pro pronásledované. Velebíce Boha v modlitbách, písních, zvěstovaném slovu, se potajmu shromažďovali na bohoslužbách na lesních paloučích. Čas od času proklouzávali na území Slezska evangeličtí kněží ze Slovenska a v lesích sloužili Večeři Páně, křtili a oddávali. Horlivě strážnými a nejdražšími poklady byly: Bible, Postila (soubor kázání) kněze Samuele Dambrowského a kancionál kněze Jiřího Třanovského. Byly ukrývány na různých místech, aby je nezabavili habsburští četníci. Bohužel, zatčení nebo smrt majitelů způsobily, že tyto drahocenné knihy zůstávaly v úkrytech a byly nalézány po více než dvou stoletích v dutinách stromů poražených v meziválečném období.

Situace se zlepšila v roce 1707, kdy švédský král Karel XII. vyjednal u rakouského císaře určité úlevy pro evangelíky. Získali povolení ke sloužení domácích bohoslužeb, a o dva roky později, v roce 1709, k vybudování kostela a školy v Těšíně.

Bodem zvratu v dějinách Evangelické církve na Slezsku se stal tzv. toleranční patent, vydaný císařem Josefem II. v roce 1781, díky němuž mohli evangelíci stavět modlitebny, zakládat školy, povolávat vlastní kněze. Ale skutečná rovnoprávnost byla evangelíkům přiznána teprve v roce 1848.

Tato kniha představuje lesní kostely, čili místa, na kterých se v XVII. a XVIII. století v období protireformace konaly tajně bohoslužby. Takových míst bylo ve Slezských Beskydách mnoho. Ne všechny se dochovaly v lidské paměti. Známe jich dnes devět: šest na území Polska a tři na území České republiky. Dosud se informace o existenci jednotlivých lesních kostelů objevovaly hlavně na stránkách evangelických časopisů. Doposud však nevznikla publikace, která by popisovala všechna tato místa.

Zvu nejen k četbě, ale především k návštěvě míst popsaných na dalších stránkách knihy.

„Zzuj obuwie twe”

„Zuj obuw svou”

Kamień na Równicy (Kámen na Równici)

49° 43.48' N 18° 51.02' E

Najbardziej znany dzisiaj i najwcześniej odkryty jest Kamień na Równicy (883 m n.p.m.) koło Ustronia. Jest otoczony lasem, a pobliskie źródło zawsze obfituje w wodę, której i dzisiaj przypisują niektórzy niezwykle właściwości. Daje ono początek potokowi Gościradowiec. Kto pierwszy odnalazł to bezpieczne miejsce? Prawdopodobnie byli to okoliczni mieszkańcy. To oni mogli ułożyć dwa głazy: okrągły, o średnicy 105 cm oraz pionowy o wysokości około 190 cm. Wryte są na nich tablice Mojżeszowe, krzyż oraz kielich. Ten kielich to jak gdyby pieczętka husytów, ich znak rozpoznawczy. Zwrócił na to uwagę doskonały znawca historii ewangelicyzmu Jan Broda, który był przekonany, że prześladowani w swojej ojczyźnie husyci jako pierwsi zaczęli się gromadzić w tym miejscu. Jest to prawdopodobne, ponieważ pobyt husytów na tych terenach jest udokumentowany.

Jak długo gromadzono się na nabożeństwach na zboczu Równicy, dziś nie wiemy. Może do chwili, gdy wzniesiono kościół Jezusowy w Cieszynie?

Dnes nejznámější a nejdříve objevený je Kámen na Równicy (883 m n.m.) poblíž Ustroně. Je obklopen lesem a nedaleký pramen má vždy hojnost vody, které i dnes někteří přisuzují neobvyčejné vlastnosti. Pramen je začátkem potoka Gościradowiec. Kdo první objevil toto bezpečné místo? Byli to pravděpodobně okolní obyvatelé. Právě oni mohli položit dva balvany: kulatý o průměru 105 cm a vertikální s výškou cca 190 cm. Jsou v nich vyryty Mojžíšovy desky a kalich. Tento kalich je jakoby pečetí husitů, jejich poznávacím znamením. Upozornil na to vynikající znalec dějin evangelicismu Jan Broda, který byl přesvědčen, že husité, pronásledováni ve své vlasti, se jako první začali shromažďovat na tomto místě. Je to pravděpodobně vzhledem k tomu, že pobyt husitů na tomto území je prokázán.

Jak dlouho se lidé shromažďovali na bohoslužbách na úbočí Równice, dnes nevíme. Možná do chvíle, kdy byl zbudován Ježíšův kostel v Těšíně? A možná do roku 1783, kdy byla postavena dřevěná

3

A może do roku 1783, gdy wybudowano drewniany dom modlitwy w centrum Ustronia? Prawdopodobnie wówczas zapomniano o tym miejscu.

Wiele wskazuje na to, że na nowo odkryto Kamień na Równicy na początku XX w. Na kamiennej tablicy przy źródle jest data – 16 lipca 1904. Być może łączy się ona z postacią Wilhelma Scharberta (1865-1955), który był kupcem i jako miłośnik gór wraz z przyjaciółmi na nowo odkrył to miejsce i ustawił porzucane głazy na obecnym miejscu, przywracając leśny kościół ludzkiej pamięci. W 1928 roku w myśl rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca miejsce to zostało uznane za zabytkowe i pozostawało pod opieką konserwatora zabytków. Na głazie tym w roku 1934 umieszczono na bocznej ścianie napis: „Zzuj obuwie twe, albowiem miejsce, na którym stoisz, ziemia święta jest” 2 Mojż. 3,5. Miejsce nabożeństw ewangelickich w latach od 1654 do 1709. W rok później, 19 września 1935 roku, odkryto na kamieniu próby zatarcia słowa „ewan-

4

5

6

7

modlitebna v centru Ustroně? Zdá se, že tehdy bylo toto místo zapomenuto.

Mnoho poukazuje na to, že nově byl objeven Kámen na Równici na začátku XX. století. Na kamenné tabuli u pramene je datum – 16. červenec 1904. Možná se pojí s postavou Wilhelma Scharberta (1865–1955), který byl obchodníkem a coby milovník hor společně s přáteli znovuobjevil toto místo a uložil rozházené balvany na dnešním místě, čímž vrátil lesní kostel do lidské paměti. Roku 1928 podle nařízení prezidenta Polské republiky ze dne 6. března bylo toto místo uznáno jako památkové a podléhalo péči konzervátora historických památek. Na tomto balvanu byl roku 1934 na boční stěně umístěn nápis: „Zuj obuw svou, neboť místo, na kterém stojíš, je země svatá“ 2. Mojž. 3,5. Místo evangelických bohoslužeb v letech 1654 až 1709. O rok později – 19. září 1935 – byly na kameni objeveny pokusy o setření nápisu „evangelických“, ukázalo se také, že horní část informační tabulky někdo poškrábal ostrým

geličkih", okazało się także, że górną część tabliczki informacyjnej porysowano ostrym narzędziem. Do dziś – mimo poprawienia napisu – zachowały się ślady uszkodzenia. Wiadomość tę podał „Poseł Ewangelicki” nr 40 z 28 września 1935 roku. Obecna tablica z czarnego marmuru, umieszczona na części czołowej, pochodzi z późniejszego okresu i widnieje na niej napis: *Miejsce, na którym stoisz, ziemia święta jest. 2 Mojż. 3,5. Miejsce nabożeństw ewangelickich w latach 1654-1709.* Zakryła ona jednak część oryginalnych znaków wyrytych na kamieniu.

Już przed II wojną światową ustronńscy parafianie w przeddzień pamiątki poświęcenia kościoła apostoła Jakuba Starszego (25 lipca) spotykali się przy Kamieniu na Równicy. W latach powojennych jeden z głazów został przez nieznaną sprawców zrzucony ze stoku i miejscowi parafianie nie bez trudu ponownie ustawili go na starym miejscu.

Tradycja organizowania regularnych zgromadzeń sięga prawdopodobnie początku lat pięćdziesiątych. W pamięci najstarszych utrwalił się dopiero rok 1958, kiedy to sekretarka

nastrojem. Dodnes – i přes opravení nápisu – se dochovaly stopy poškození. Tuto zprávu uvedl list „Poseł Ewangelicki“ č. 40 z 28. září roku 1935. Současná tabule z černého mramoru, umístěná v čelní části, pochází z pozdějšího období a je na ni následující nápis: *Místo, na kterém stojíš, je*

USTROŇ

11

země svatá. 2 Mojž. 3,5. Místo evangelických bohoslužeb v letech 1654 až 1709. Zakryla však část originálních znaků vyrytých v kameni.

Již před II. světovou válkou se členové ustroňské farnosti setkávali v předvečer památky vysvěcení kostela apoštola Jakuba Staršího (25. července) u Kamene na Równici. V poválečných letech byl jeden balvan neznámými pachateli shoz-

12

parafialna w Ustroniu Zuzanna Śliwka z Jaszowca, prowadząca szkołkę niedzielną na Równicy, na zakończenie roku szkolnego zgromadziła przy Kamieniu dzieci i młodzież szkolną wraz z rodzicami.

Ks. Paweł Bocek, ówczesny proboszcz parafii w Ustroniu, zorganizował nabożeństwo przy Kamieniu w 1961 roku. Wtedy postanowiono co-

en ze svahu a místní farníci jej s nezanedbatelným úsilím postavili na původním místě.

Tradice organizování pravidelných shromáždění se pravděpodobně datuje od začátku padesátých let. V paměti nejstarších utkvěl teprve rok 1958, kdy farní sekretářka v Ustroni Zuzanna Śliwka z Jaszowce, vedoucí nedělní školky na

USTROŃ

rocznie odprawiać tu nabożeństwa w pierwszy czwartek po Święcie Trójcy Świętej, w przypadające wówczas rzymskokatolickie święto Bożego Ciała, który jest dla wszystkich dniem wolnym od pracy.

Od tego czasu nieprzerwanie w leśnym kościele gromadzą się w tym dniu tysiące wiernych z różnych zakątków kraju i zagranicy, którzy przybywają tam bez względu na pogodę. W 2004 roku w 350. rocznicę początku kontrreformacji oprócz odprawionego nabożeństwa odbyła się całodzienna impreza obok stojącego powyżej schroniska PTTK.

W ostatnim czasie w Ustroniu podjęto inicjatywę, w wyniku której działkę ze znajdującym się na niej Kamieniem wydzielono i przekazano w użytkowanie Parafii Ewangelicko – Augsburskiej, a mieszczące się na niej obiekty podlegają ochronie konserwatorskiej, co zapisano w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Równi, na závěr školního roku shromáždila u Kamene děti a školní mládež s rodiči.

Pastor Paweł Bocek, tehdejší farář farnosti v Ustroni, uspořádal bohoslužbu u Kamene v roce 1961. Tehdy bylo usneseno, že bohoslužby budou zde konány každým rokem první čtvrtek po Svátku Trojice svaté (katolický svátek Božího těla).

Od té doby se v lešním kostele nepřetržitě shromažďují v tento den tisíce věřících z různých koutů země i zahraničí, kteří tam přicházejí bez ohledu na počasí. V roce 2004 k 350. výročí začátku protireformace se kromě sloužení bohoslužby konala celodenní akce vedle výše stojící chaty PTTK.

V poslední době vznikla v Ustroni iniciativa, v jejímž důsledku byl pozemek, na kterém se Kámen nachází, oddělen a předán do užívání Ewangelicko – Augsburské farnosti, a objekty, které se na něm nacházejí, podléhají památkové ochraně, což je zapsáno v místním územním plánu.

13

14

DOJŚCIE

Można do niego dojść wspinając się albo od strony centrum Ustronia, albo z Ustronia Polany. Jedna i druga trasa prowadzi czerwonym szlakiem. Idąc z centrum miasta dojdziemy do Kamienia na Równicy jeszcze przed szczytem. Udając się w drogę z Ustronia Polany, musimy koło schroniska na Równicy zejść w dół. Wygodni turyści mogą podjechać samochodem pod samo schronisko.

DOSTUPNOST

Lze k němu dojít buď od centra Ustroně, anebo z Ustroně Polany. První i druhá trasa vede po červené značce. Když půjdeme z centra města, dojdeme ke Kamene na Równicy ještě před vrcholkem. Pokud vyjdeme z Ustroně Polany, musíme u chaty na Równicy sejít dolů. Pohodlní turisté mohou přijet autem až k samotné chatě.

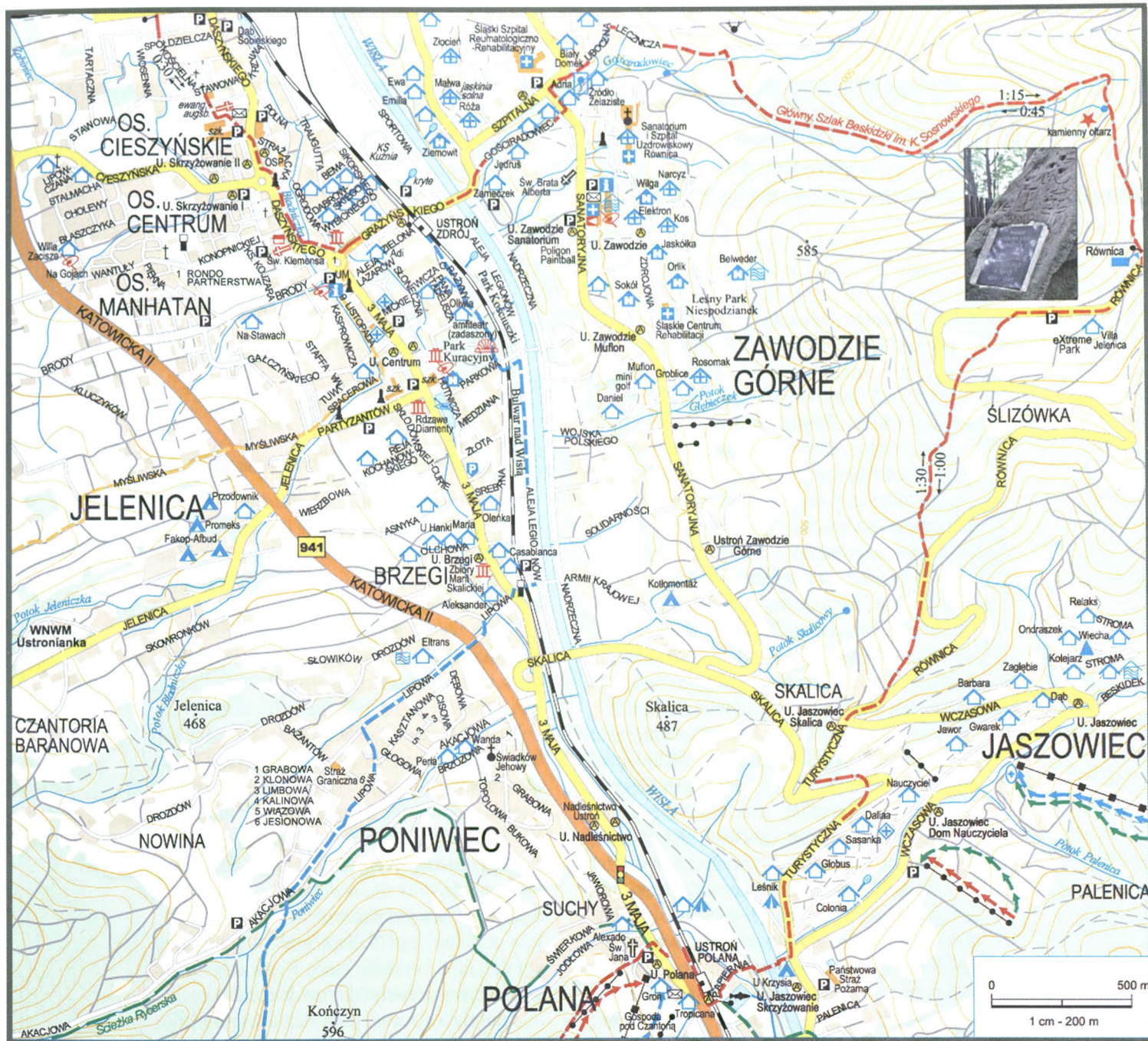
ZUGANG

Man kann hierher vom Ustroner Stadtzentrum gelangen bzw. aus Ustron Polana kommen. Beide Wanderwege sind rot markiert. Der Wanderpfad aus dem Stadtzentrum erreicht den Gedenkstein noch vor dem Berggipfel. Sollten wir aus der Richtung Polana kommen, so müssen wir zu dieser Stelle an der Touristenhütte vorüber etwas bergab wandern. Man kann auch die Touristenhütte mühelos mit einem Auto erreichen.

ACCESS

A steep ascent from the centre of Ustroń or from Ustroń Polana. Both routes are marked as the red trail. From the centre of Ustroń we will pass the Stone before reaching the summit. From Ustroń Polana we must first pass the mountain hut and start the descent towards the centre. For ease of access, tourists may drive their cars as far as the mountain hut.

USTROŃ

S „Leg dein Schuh ab” Stein auf dem Berg Równica

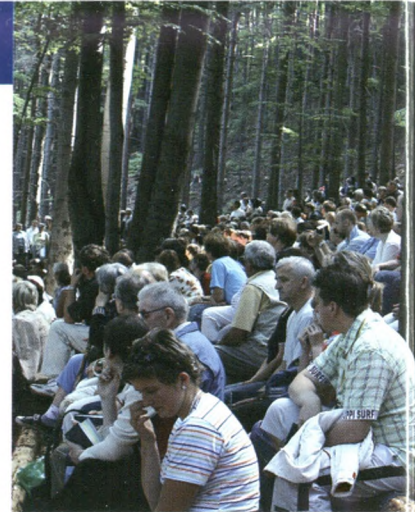
Am meisten bekannt heutzutage, und am frühesten ermittelt, ist der Stein am Bergabhang der Równica (883 m ü.d.M.) bei Ustroń. Er ist von Wald umgeben, die Quelle in der Nähe liefert reichlich Wasser, dem auch heute noch ungewöhnliche Eigenschaften angefügt werden. Es ist die Ausgangsquelle des Gościradowiec-Baches. Wer möge als erster diesen sicheren Platz ausgefunden haben? Vermutlich waren es die Einwohner von der Umgebung. Diese konnten zwei Felsen: den runden (323 cm im Umfang, 105 cm Durchmesser) aufstellen, und auch den benachbarten, ca. 190 cm großen. Ausgestemmt im Felsen sind die Mose tafeln und ein Kelch. Dieser Kelch ist wie ein Siegel, ein Kennzeichen, der Hussiten. Darauf wies der erfahrene Geschichtsforscher des Protestantismus, Jan Broda, hin. Dies ist durchaus möglich, zumal der Aufenthalt von Hussiten in dieser Gegend urkundlich bestätigt ist.

Welche Zeit lang sich die Gläubigen am Stein versammelten wissen wir nicht. Kann sein, dass bis der Bau der Jesuskirche in Teschen vollendet wurde. Vielleicht bis 1783, als in der Ortsmitte von Ustroń ein evangelisches Gebetshaus aus Holz errichtet wurde. Vermutlich ist um diese Zeit der Altarstein auf der Równica vergessen worden.

Es dürfte sein, dass der Stein auf der Równica am Anfang des 20. Jh. neu entdeckt wurde.

Auf einer Steintafel im Quellenbereich des Altars steht das Datum: 16. Juli 1904. Es ist annehmbar, dass dies mit der Person von Wilhelm Scharbert (1865–1955) verbunden ist, eines Kaufmanns zu Ustroń, der als leidenschaftlicher Bergwanderer mit Freunden die Stelle aufgespürt hatte und die verworfenen Steine am jetzigen Platz aufrichtete, um sie auf diese Weise unserem Gedenken wiederzugeben.

1928 wurde gemäß einer Verordnung des Präsidenten der Republik Polen vom 06. März dieser Platz unter Denkmalschutz gestellt und vom amtlichen Konservator unter Aufsicht genommen. Auf dem Fels wurde 1934 auf der Seitenwand eine Inschrift angebracht: „*Zzuj obuwie twe albowiem miejsce na którym stoisz ziemia święta jest*”. 2 Mojż. 3,5 (*Tritt nicht herzu, leg dein Schuh ab von deinen Füßen, denn der Ort, darauf du stehst, ist ein heilig Land, 2 Mose 3,5*), *Eine Stelle evangelischer Gottesdienste in den Jahren von 1654 bis 1709*. Ein Jahr nachher, am 19. September, konnte man auf der Tafel Versuche eines Wegwischens des Wortes „evangelische“ vermerken, dann stellte es sich auch heraus, dass der obere Teil der Tafel mit einem scharfen Gegenstand verkratzt ist. Bis heute sind noch Spuren dieser Argztätig-

15

keit sichtbar, trotz Verbesserung der Inschrift. Diese Nachricht veröffentlichte das Blatt „Poseł Ewangelicki“ Nr. 40 vom 28. September 1935. Die aktuelle Tafel aus schwarzem Marmor, die an der vorderen Seite angebracht ist, stammt aus einer späteren Zeit und beinhaltet diese Inschrift: „*Miejsce na którym stoisz ziemia święta jest*“. 2 Mojż. 3,5. *Miejsce nabożeństw ewangelickich w latach 1654–1709. (Der Ort, darauf du stehst, ist ein heilig Land, 2 Mose 3,5. Stelle evangelischer Gottesdienste in den Jahren von 1654 bis 1709).* Die neue Tafel verdeckt jedoch einen Teil der vorherigen in Stein eingestemten Wörter.

Bereits vor Ausbruch des II. Weltkrieges versammelten sich die Ustroner Kirchenangehörigen am Vortag der Einweihung der Apostel Jakob-Kirche in Ustroń (25.07) am Stein auf der Równica.

Nach dem Kriegsende wurde einer der zwei Felsen von unbekanntem Tätern vom Hang hinuntergeschoben, aber nachher haben ihn die hiesigen Gemeindeangehörigen mit nicht ge-

ringer Mühe an den vorigen Platz zurückgebracht.

Die Tradition der regulären Gläubigenversammlungen an dieser Stelle reicht bis in die fünfziger Jahre des 20. Jh. Ins Gedächtnis der ältesten prägt sich erst das Jahr 1958 ein, als die Sekretärin der Pfarre in Ustroń, Zuzanna Śliwka aus Jaszowiec, die Leiterin der Sonntagsschule, zum Abschluss des Schuljahres die Kinder und Jugend gemeinsam mit den Eltern am Stein versammelte.

Der Ustroner Pfarrer Paweł Bocek veranstaltete vor Ort einen Gottesdienst. Dies hat 1961 stattgefunden. Da nahm man den Beschluss auf, dass jedes nächste Jahr am ersten Donnerstag des Festes der Heiligen Dreifaltigkeit (das katholische Fest Fronleichnam, kein Werktag) an dieser Stelle ein Gottesdienst abgehalten wird.

Seit dieser Zeit finden hier ununterbrochen jährliche Gottesdienste statt, an denen Tausende von Gläubigen aus verschiedenen Landesgebieten und aus dem Ausland teilnehmen, und dies unabhängig von den Wetterverhältnissen. Im Jahr 2004, am 350. Jahrestag seit Beginn der Gegenreformation, fand außer dem Gottesdienst am Stein eine ganztägliche Veranstaltung in der Nähe der Touristenhütte auf dem Berg Równica statt.

Letztens wurde in Ustroń eine Initiative getroffen, dank deren das Grundstück, auf dem sich der Steinaltar befindet, ausgesondert und in Gebrauch der evangelisch-anglikanischen Gemeinde übergeben wurde. Die sich darauf befindenden Objekte stehen unter Denkmalschutz, was einschlägig in den Wirtschaftsplan der Gemeinde Ustroń eingetragen wurde.

S „Remove your sandals” Stone on Równica

The most famous and earliest discovered is the Stone on the slopes of Równica (883 meters) in Ustroń. It is surrounded by forest and a nearby abundant spring is said to have curing properties. It is the beginning of the Gościradowiec brook. Who first discovered this safe refuge? Probably the local people. They might have placed the two stones: a round one 105 cm in diameter and a vertical about 190 cm tall.

Engraved on them are the tablets of Moses and a cup. The cup is the emblem of the Hussites, their identification mark. It was pointed out by the historian, Jan Broda, who is convinced that the Hussites were the first to gather at the Stone after persecutions in their homeland. That is very probable, as there exists historic proof of Hussite presence in the area.

It is unknown when the services on Równica ended. Maybe until the Jesus' Church in Cieszyn had been completed? Or maybe until 1783 when a wooden house of prayer was built in the centre of Ustroń? It seems the place had since become forgotten.

The Stone on Równica was probably rediscovered at the beginning of the 20th century. The stone tablet by the springs bears the date July 16th 1904. It is probably related to the character of Wilhelm Schabert (1865-1955), a merchant and mountain sympathizer, who found this place and brought the scattered to-

gether to remind us of the past. Following the edict of the President of Poland from March 6th 1928 the place was listed as a historic monument under the care of an architecture curator. An inscription had been placed on the side of the stone in 1934 that reads: *Take off your sandals because this place where you are standing is holy ground. Exodus 3:5. Site of protestant services 1654-1709.* A year later, on September 19th signs of vandalism were noticed as an unsuccessful attempt to remove the word “protestant”. The upper part of the information tablet had also been scratched with a sharp tool. These scratches are still visible to this day despite renovation work. This information was published in “Poseł Ewangelicki” no 40 from September 28th 1935. Erected later, the present memorial tablet placed on the front of the Stone is made of black marble, and the inscription reads: *This place where you are standing is holy ground. Exodus 3:5. Site of Lutheran services 1654-1709.* Unfortunately however it covered some of the original markings carved in the stone.

Already before World War 2 the congregation in Ustroń met by the Stone on Równica on the eve of the anniversary of consecration of the Older Apostle Jacob's Church (July 25th). After the war one of the stones was thrown down the slope and the local people put much effort to put it back into its place.

USTROŃ

The tradition of regular meetings on this site probably reaches as far back as the 1950s. A Sunday school teacher, Zuzanna Śliwka from Jaszowiec, still remembers the year 1958, when she gathered the children and their parents at the Stone for a service to celebrate end of school.

The parish priest in Ustroń at that time, Rev. Paweł Bocek organized a service at the Stone in 1961.

A decision was made to hold annual services on the first Thursday after Holy Trinity, during the Roman Catholic festival of Corpus Christi, a day off for everybody.

Thousands of believers from all around the country and the world, have gathered there regardless of weather ever since. On the 350th anniversary of the beginning of counterreformation in 2004 the traditional service was prolonged into an all day feast by the PTTK mountain hut.

Recently, due to a new initiative the forest allotment containing the Stone was assigned to the Lutheran Parish in Ustroń. The remaining monuments are under conservator's care and are registered in the regional policy plan.

Pod okazałymi drzewami

Pod imponującymi stromy

Kamień na Bukowej (Kámen na Bukowé)

49° 40.23' N 18° 51.77' E

Kolejnym leśnym kościołem na Śląsku Cieszyńskim jest polana na zboczu Bukowej w Wiśle. Ewangelicy zbierali się tam prawie przez półtora wieku. Po odebraniu w 1654 roku wiślańskim ewangelikom drewnianego kościoła, wierni organizowali nabożeństwa w lasach na Szymkowie, Bukowej, w Malince. Gromadzono się pod okazałymi drzewami. W miejscach dobrze znanych jedynie miejscowym odprawiano nabożeństwa, udzielano sakramentów. Odprawiali je zazwyczaj księża słowaccy.

Pierwsze spotkanie przy Kamieniu na Bukowej odbyło się prawdopodobnie już w roku odebrania ewangelikom wiślańskiego kościoła. Ostatnie nabożeństwo odprawione zostało na Bukowej w 1782 roku – w rok po wydaniu cesarskiego patentu tolerancyjnego. Było to nabożeństwo dziękczynne za otrzymaną możliwość budowy domu modlitwy.

Jerzy Pinkas z Wisły pisał w „Zwiastunie” (nr 20/1982): *Na Bukowej (kamień) zaś został uszkodzony przez kloce buków, które zsuwano po śnie-*

Dalším leśním kostelem na Těšínském Slezsku je palouk na svahu Bukowé ve Wisle. Ewangelíci se zde shromažďovali téměř po jeden a půl století. Po tom, kdy byl wislanským ewangelíkům roku 1654 odebrán dřevěný kostel, věřící pořádali bohoslužby v lesích na Szymkowie, Bukowé, v Malince. Lidé se shromažďovali pod imponujícími stromy. V místech, která dobře znali pouze místní, byly slouženy bohoslužby, udělovány svátosti. Sloužili je obvykle slovenští kněží. První setkání u Kamene na Bukowé se konalo pravděpodobně už v roce odebrání ewangelíkům wislanského kostela. Poslední bohoslužba byla sloužena na Bukowé roku 1782 – rok po vydání císařského tolerančního patentu. Byla to děkovaná bohoslužba za získanou možnost postavení modlitebny.

Jerzy Pinkas z Wisły psal ve „Zwiastunovi” (č. 20/1982): *Na Bukowé byl (kámen) zato poškozen bukovými kládami, které byly sesouvány po sněhu dolů, tak, že se již nepodobá dávnému čtvercovému pamětnímu kameni. (...) Dnes nás žije ještě několik, kteří jsme slyšeli od rodičů*

17

18

WIŚLA

*gu w dół, tak, że już nie jest podobny do dawnego kwadratowego pamiątkowego kamienia. (...) Dziś żyje nas jeszcze kilku, którzy słyszeliśmy od rodziców o tym kamieniu, przy którym odbywały się nabożeństwa i Komunia Św. Spod tego kamienia tryskało silne źródło wody. Miejsce to było zwane potocznie Spowiednia Dolina. Ks. Karol Michejda w książce *Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim* (1909) napisał tak: *Jezuici szpiegowali i donosili o wszystkim, co ewangelicy czynili: donosili o nabożeństwach wspólnych na Wiśle w dolinie Bukowej.**

Gdy proboszczem w Wiśle był ks. Robert Fiszkał (1908-1980), planowano upamiętnienie tego miejsca. Jednak do-

21

20

piero za časów jego następcy – ks. Karola Samca miejsce to uporządkowano, a uszkodzony historyczny kamień wmurowano w kamienny postument w kształcie kazalnicy. Nabożeństwo inauguracyjne odprawione zostało 29 września 1983 roku dla – jak napisał ks. K. Samiec – *upamiętnienia tego historycznego miejsca nabożeństw ewangelickich z tamtych kontrreformacyjnych czasów*. Zachowany kamień, na którym stawiano naczynia komunijne, przy którym udzielano chrztów i ślubów, jest dziś niemyym świadkiem tych jakże ciężkich czasów prześladowań. W latach osiemdziesiątych nabożeństwa w leśnym kościele organizowano w różnym czasie – w sierpniu, wrześniu i październiku. Od 1988 roku odprawiane są w ostatnią niedzielę sierpnia. W 2004 roku obchodzono 350. rocznicę pierwszego odprawionego w tym miejscu nabożeństwa.

*o tom kamieni, u kterého se konaly bohoslužby a Svaté přijímání. Zpod toho kamene tryskal mocný pramen vody. Toto místo bylo hovorově nazýváno Zpovědním údolím. Pastor Karol Michejda v knize *Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księżstwie Cieszyńskim* (1909) čili *Dějiny Evangelického kostela v Těšínském knížectví* napsal takto: *Jezuité špehovali a donášeli o všem, co evangelíci činili: donášeli o společných bohoslužbách na Wisle v údolí Bukové.**

Když byl farářem ve Wisle pastor Robert Fiszkal (1908-1980), bylo plánováno zvěčnění tohoto místa. Ale teprve za časů jeho nástupce – pastora Karola Samiece bylo toto místo uklizeno a poškozený historický kámen vezděn do kamenného soklu ve tvaru kazatelny. Inaugurační bohoslužba se konala 29. září roku 1983 na – jak napsal pastor Samiec – *památku tohoto historického místa*

22

23

WISŁA

konání evangelických bohoslužeb z oněch protireformačních časů. Dochovaný kámen, na němž byly stavěny nádoby ke svatému přijímání, u něhož byly kdysi udělovány křty a svatby, je dnes němým svědkem těch přetěžkých časů pronásledování. V osmdesátých letech byly bohoslužby v lesním kostele organizovány v různých obdobích – v měsících srpnu, září a říjnu. Od roku 1988 se konají v poslední srpnovou neděli. V roce 2004 bylo slaveno 350. výročí první bohoslužby sloužené na tomto místě.

DOJŚCIE

Przed wjazdem do centrum miasta skręcamy w lewo w ul. Bukową, kilkoma serpentynami wjeżdżamy aż do małego parkingu koło muru oporowego. Stamtąd pieszo kierujemy się leśną ścieżką w górę.

DOSTUPNOST

Před vjezdem do centra města odbočíme doleva na ul. Bukovou, několika serpentínami vjedeme až na malé parkoviště u opěrné zdi. Odtud pěšky míříme lesní stezkou nahoru.

ZUGANG

Vor der Einfahrt ins Stadtzentrum biegen wir nach links in die Bukowa Str. ein, dann einige Serpentinien entlang bis an einen kleinen Parkplatz an einer Wallmauer. Von hier aus wandern wir einen Waldpfad bergauf zum genannten Ort.

ACCESS

Before entering the town centre we turn left into ul. Bukowa, and take a windy road to a small parking lot by a retaining wall. From there we take a mountain path uphill.

WISŁA

Unter ansehnlichen Bäumen Stein auf der Bukowa

Eine der vielen Waldkirchen in Teschener Schlesien ist die Waldwiese auf dem Höhensattel Bukowa in Wisła. Protestanten versammelten sich hier in einem Zeitumfang von fast 150 Jahren. Nachdem als 1654 den Protestanten in Wisła das Holzkirchlein abgenommen worden war, organisierten die Gläubigen ihre Gottesdienste im Wald auf der Wiese Szymków, am Berg Bukowa, im Weiler Malinka. Man versammelte sich unter großen Bäumen. An Plätzen, nur den Einheimischen gut bekannt, wurden die Gottesdienste vorwiegend von slowakischen Priestern abgehalten.

Der erste Gottesdienst wurde hier schon vermutlich in diesem Jahr abgehalten, als den Einwohnern ihre Kirche abgenommen wurde. Der letzte Gottesdienst im Bukowa-Joch wurde 1782 abgehalten, also ein Jahr nach der Erteilung des kaiserlichen Toleranzpatentes von Josef II. Dies war ein Dank-Gottesdienst für die Gnade der Möglichkeit des Baus eines Gebetshauses.

Jerzy Pinkas aus Wisła schreibt im evangelischen Blatt „Zwiastun“ (Nr. 20/1982): *Am Bukowa-Hang wurde der Stein durch Holzklotze beschädigt, die man auf dem Schnee hinunter-schob, so dass er nicht mehr an den alten rechteckigen Gedenkstein erinnert. Und nachfolgend: Heute sind wir am Leben nur noch einige geblieben, die von ihren Eltern von diesem*

Stein wussten, an dem Gottesdienste stattfanden und das Abendmahl erteilt wurde. Unterhalb des Steins quellte sich kräftig Wasser. Der Platz wurde umgänglich Beichtetal genannt. Der Pfarrer Karol Michejda schreibt in seiner Auffassung Geschichte der evangelischen Kir-

WISŁA

che im Teschener Herzogtum (1909) folgenderweise: Die Jesuiten spitzelten rundherum und zeigten über alle Begebenheiten der Protestanten an: sie denunzierten die gemeinsamen Gottesdienste in Wisla im Bukowa-Tal.

Als in Wisla sein Pfarramt Pf. Robert Fiskal (1908 1980) bekleidete, plante man bereits eine Renovierung und Gedenken dieser Stelle, jedoch erst bei seinem Nachfolger, Pf. Karol Samiec, wurde der Ort in Ordnung gebracht und der beschädigte historische Stein in ein Felsenpostament in Form einer Kanzel hineingemauert.

Die Eröffnungsfeier mit Gottesdienst wurde am 29. September 1983 zum Gedenken an die

evangelischen Gottesdienste an dieser geschichtlichen Stelle in damaliger Zeit der Gegenreformation abgehalten, wie dies Pf. K. Samiec schrieb. Der erhaltene Stein, auf den man das Kommuniziergeschirr stellte, an dem man Taufe erteilte und Ehen schloss, ist heutzutage stummer Zeuge dieser trüben Jahre der Verfolgung. In den achtziger Jahren des 20. Jh. wurden diese Gottesdienste zeitbezogen verschiedenartig abgehalten: im August, September und Oktober. Seit 1988 tut man es am letzten Augustsonntag. Die Feier, die 2004 hier stattgefunden hat, wurde zum Gedenken des 350. Jahrestages des ersten an dieser Stelle abgehaltenen Gottesdienstes organisiert.

S *Beneath great trees* Stone on Bukowa

Another forest church in Cieszyn Silesia is a clearing on the slopes of Bukowa in Wisła. This was a place of Lutheran gatherings for almost a century and a half. After the wooden church was seized from the Lutherans in Wisła in 1654, services were held on Szymkow, Bukowa and Malinka. Meetings were held under great trees. Services and sacraments were held in places known only to the locals. The priests usually came from Slovakia.

The first meeting by the Stone on Bukowa probably took place in the year the church in Wisła was seized. The last service on Bukowa was held in 1782 – a year after the emperor's act of tolerance. It was a Thanksgiving service for the freedom to build a house of prayer.

Jerzy Pinkas from Wisła so described it in "Zwiastun" (no 20/1982): *(The Stone) on Bukowa had been destroyed by planks of beech pulled down the slope on the snow, and lost all resemblance to*

the original square memorial stone. There still live some, who remember their parents' tales of this stone where services and Holy Communion were held. A strong source of water streamed from this stone. The common name

WISŁA

for the place was Spowiednia Dolina (Confession Dale).

In his book *History of the Lutheran Church in the Duchy of Cieszyn* (1909) Rev. Karol Michejda wrote: *Jesuit spies informed about everything Lutherans did: about common services in Wisła Bukowa.*

When Rev. Robert Fiszkal (1908-1980) became parish priest in Wisła a renovation was being planned.

However it was not until his successor - Rev. Karol Samiec that the place was cleaned up, and the destroyed historic stone was embedded into a pillar shaped pulpit.

The dedication service was held on September 29th 1983. Rev. Samiec wrote: *In remembrance of the historic Lutheran meeting place during counterreformation.* The stone, on which communion vessels used to be placed, the site of many baptisms and weddings, remains a silent witness to the times of persecution. During the 1980s services were held in various months, from August through October. Since 1988 they are held on the last Sunday of August. 2004 commemorated the 350th anniversary of the first service.

*Na trzech filarach**Na třech pilířích***S**tol Ołtarzowy Jan (Oltářní stůl Jan)

49° 46.64' N 19° 03.16' E

Na południowych obrzeżach Bielska-Białej w pobliżu Błonia znajduje się leśny kościół. W odległości zaledwie kilkudziesięciu metrów od skraju lasu stoi trójnogi, okrągły, kamienny stół. Nie skrywa go leśna gęstwina, lecz znajduje się na rzadko zalesionej przestrzeni opodal ścieżki wiodącej do schroniska „Stefanka” na Koziej Górze.

Osobą, która przyczyniła się do wskrzeszenia pamięci o tym miejscu, był Franciszek Jęzak, mieszkający przez lata w leśniczówce, obok której prowadzi ścieżka do Stołu Ołtarzowego. Nieświadomy przeszłości i pierwotnego przeznaczenia tego miejsca i stołu, opiekował się nim.

Nietypowy wygląd obiektu: okrągła, gruba na 19 cm płyta o ponad 5,5-metrowym obwodzie, położona na trzech masywnych, 1,5-metrowych, kamiennych nogach, częściowo wkopanych w ziemię oraz data 1817 wykuta w stole, intrygowały i zachęcały do przeglądania wielu dokumentów i publikacji. Na mapie J. Fulbiera z 1826 roku natrafił na nazwę „Johannes Stein” – Kamień Jana. Oprócz stołu na mapie znajdowało się także źród-

Na jižních perifériích Bielska-Bialé poblíž pláni (Błonia) se nachází lesní kostel. Ve vzdálenosti sotva několika desítek metrů od okraje lesa stojí trojnohý, kulatý, kamenný stůl. Neskrývá ho lesní houština, ale nachází se na řídkce zalesněné ploše opodál cestičky vedoucí k chatě „Stefanka” na vrchu Kozia Góra.

Osobou, která přispěla k oživení paměti o tomto místě, byl Franciszek Jęzak, který několik desetiletí bydlel v myslivně, vedle níž vede cestička k Oltářnímu stolu. Neznaje minulost a původní význam tohoto místa a stołu, staral se o něj.

Netypický vzhled objektu: kulatá, 19 cm tlustá deska s více než 5,5-metrovým obvodem, umístěna na třech masivních, 1,5-metrových, kamenných nohách, částečně zakopaných do země a datum 1817 vytesané do stołu, upoutávaly pozornost a povzbuzovaly k prohlížení mnoha dokumentů a publikací. Na mapě J. Fulbiera z roku 1826 narazil na název „Johannes Stein” – Janův kámen. Kromě stołu se na mapě nacházel také pramen. Měl připomínat věřícím shromažďu-

31

ło. Miało ono przypominać wiernym gromadzącym się wokół stołu nie tylko słowa Jezusa o „żywej wodzie” (J 7,37-38), ale – podobnie jak w innych leśnych kościołach – stawało się w razie potrzeby naturalną chrzcielnicą.

Po wieloletnich poszukiwaniach i zebraniu materiałów dokumentujących wiarygodność pochodzenia poszczególnych informacji źródłowych

32

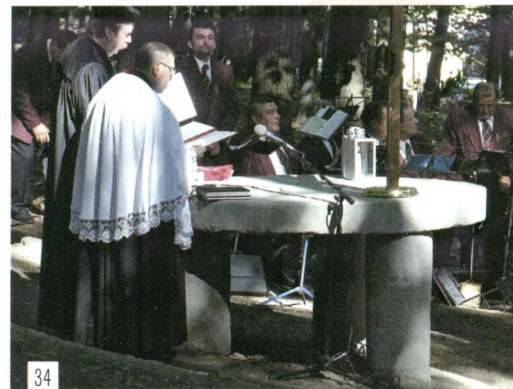
jącim se kolem stolu nejen Ježíšova slova o „živé vodě“ (J 7,37-38), ale – podobně jako v jiných leśních kostelích – se stával v případě potřeby přírodní křtelnicí-baptisteriem.

Po mnohaletém hledání a shromáždění materiálů prokazujících věrohodnost původu jednotlivých zdrojových informací složil Franciszek Jeżak celek dokumentů do rukou konzervátora památek na Městském úřadě Bielska-Bialé. V roce 1995, když nepřející lidé zdevastovali stůl a shodili kulatou desku ze tří pilířů, vyvinul úsilí o její návrat na dávné místo a o obnovení jejího vzhledu před devastací renovací a zpevněním poškozených fragmentů.

Tři pilíře mohou znázorňovat svatou Trojici, nebo připomínat bielský kostel Svaté Trojice

33

34

BIELSKO-BIAŁA

Franciszek Jęzak złożył całość dokumentów na ręce konserwatora zabytków w Urzędzie Miasta Bielska-Białej. W 1995 roku, gdy niezyczliwi ludzie zdewastowali stół i zrzucili okrągłą płytę z trzech filarów, podjął starania o jej powrót na dawne miejsce i przywrócenie wyglądu sprzed dewastacji przez renowację i wzmocnienie uszkodzonych fragmentów.

Trzy filary mogą obrazować Trójcę Świętą lub przywodzić na pamięć bielski kościół Świętej Trój-

36

38

cy zbudowany przez ewangelików w 1608 roku, a utracony w 1654 r. Przypominają też trzy kolumny, na których wsparta jest ambona w bielskim kościele Zbawiciela. Jednak, jeżeli data 1817 wskazuje na ustawienie pamiątkowego kamienia na Błoniach, to było to 64 lata przed postawieniem tejże ambony. Data 1817 wykuta na obrzeżu stołu mogła też wskazywać na 300. rocznicę Reformacji i sugerować datę postawienia stołu w miejscu pierwotnego kamienia.

Parafia ewangelicka w Bielsku przy współpracy z komisją kultury i ochrony zabytków miasta Bielska-Białej oraz w porozumieniu z konserwatorem zabytków opiekuje się obecnie tym miejscem. Począwszy od 1996 roku organizuje nabożeństwa przy Stole Ołtarzowym w wigilię pamiątki poświęcenia kościoła Zbawi-

postavený evangelíky v roce 1608, a ztracen v roce 1654. Připomínají také tři sloupy, na kterých je podepřena kazatelna v bielském kostele Spasitele. Avšak pokud datum 1817 poukazuje na osazení pamětního kamene na pláni (Błoniach), tak to bylo 64 let před postavením této kazatelny. Datum 1817 vytesané na okraji stołu mohlo také poukazovat na 300. výročí Reformace a sugerovat datum postavení stołu v místě původního kamene.

39

ciela w Bielsku czyli w pierwszą sobotę września. Inauguracja tych nabożeństw miała miejsce 31 sierpnia 1996 roku i uczestniczył w niej rzymskokatolicki odkrywca i opiekun Stołu Ołtarzo-

Evangelická farnost v Bielsku, ve spolupráci s Komisí pro kulturu a ochranu památek města Bielska-Bialé a po dohodě s konzervátorem památek, pečuje nyní o toto místo. Počínaje rokem

BIELSKO-BIAŁA

wego - Franciszek Jęzak. Obok stołu umieszczono mały głaz z werselem biblijnym i tablicą informacyjną o przeznaczeniu tego miejsca.

40

41

1996 pořádá bohoslužby u Oltářního stolu v předvečer památky vysvěcení kostela Spasitele v Bielsku, tedy první zářijovou sobotu. Inaugurace těchto bohoslužeb se konala 31. srpna roku 1996 a zúčastnil se jí také římskokatolický objevitel a opatrovník Oltářního stolu - Franciszek Jęzak. Vedle stolu byl umístěn malý balvan s biblickým veršem a informační tabule o tomto místě.

DOJŚCIE

Samochodem jedziemy przez Bielsko-Białą w kierunku Szczyrku. Na ul. Bystrzańskiej skręcamy w prawo przy drogowskim do Akademii Techniczno-Humanistycznej i jedziemy prosto ul. Szeroką oraz Czołgistów do parkingu przy Błoniach.

Z centrum miasta można dojechać tam również autobusem nr 24. Pozostaje jeszcze 15-minutowy spacer do leśniczówki, obok której czerwonym szlakiem wchodzimy około 100 metrów w las.

DOSTUPNOST

Autem jedeme přes Bielsko-Bialou směrem na Szczyrk. Na Bystrzaňské odbočíme doprava u ukazatele k Technicko-humanitní akademii a jedeme rovně ul. Szerokou a Czołgistů k parkovišti kolem pláni (Błonia).

Z centra města lze tam také dojet autobusem č. 24. Zbývá ještě 15-ti minutová procházka k myslivně, kolem které po červené značce vcházíme asi 100 metrů do lesa.

ZUGANG

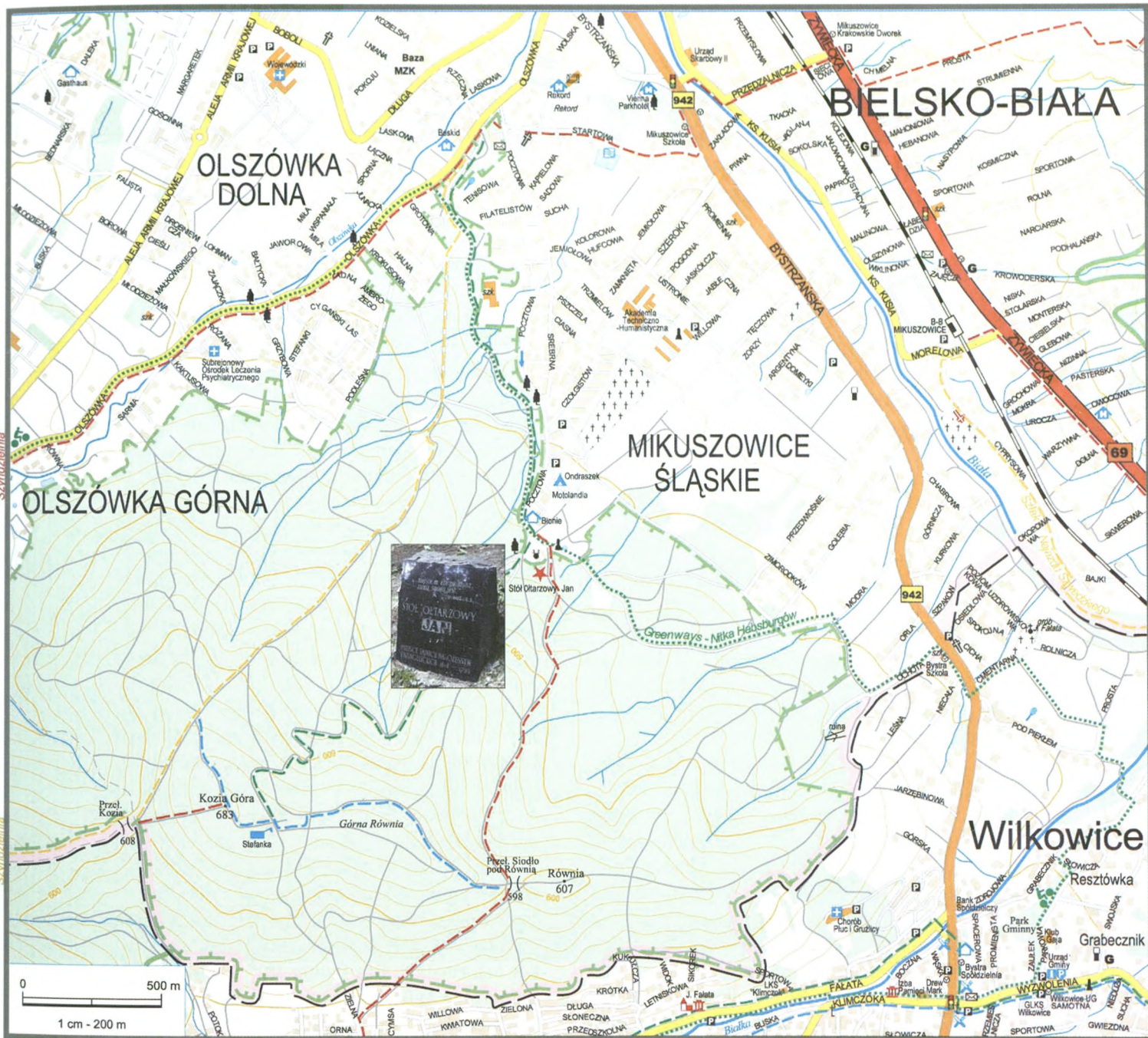
Mit dem Auto fährt man durch die Stadt Bielsko-Biala in Richtung Szczyrk. In der Bystrzańska Str. biegt man nach rechts am Schild zur Akademia Techniczno-Humanistyczna ab, nachher geradeaus die Szeroka und Czołgistów Str. entlang zum Parkplatz am Rasenplan (Błonia).

Vom Stadtzentrum kommt man dorthin auch anhand der Buslinie 24. Von der Endhaltestelle wandert man dann noch 15 Minuten zum Forsthaus und nach dem roten Wanderpfad ca. 100 m in den Wald hinein.

ACCESS

By car from Bielsko-Biala towards Szczyrk. Turn right off Bystrzańska street by the sign for Akademia Techniczno-Humanistyczna and take ul. Szeroka and ul. Czołgistów to the parking lot near Błonie. From the centre you can also take bus no. 24 and take the 15 minute walk to the forester's lodge and about 100 meters along the red trail into the forest.

BIELSKO-BIAŁA

© WYDAWNICTWO WITAŃSKI

Klimczok

Przełęcz Siodło

Klimczok

Masurka Wilk. PKP

Auf drei Tragsäulen Der Johannes-Altartisch

Am südlichen Stadtrand von Bielitz-Biala, neben des Wiesenbereichs „Rasenplan“ (Blonia) in Mikuszowice, befindet sich eine Waldkirche. Kaum paar zehn Meter vom Waldrand entfernt steht ein runder Steintisch auf drei Fußsäulen. Er ist nicht im Walddickicht versteckt, sondern liegt an einem Spazierpfad in Richtung der Touristenhütte „Stefanka“ auf dem Kozia Góra (Ziegenberg).

Am meisten hat sich für die Wiedererinnerung an die Ereignisse der vergangenen Jahrhunderte dieser Gegend Franciszek Jęzak verdient, der einige zehn Jahre im Forsthaus am Weg zum Altartisch wohnte. Ganz unbewusst dessen Vorwesen und ursprünglicher Bestimmung dieser Stelle und des Tisches pflegte er diesen.

Die merkwürdige Gestalt des Tisches: eine dicke Steinplatte (19 cm) mit einem Umfang von 5,5 m, auf drei massigen Steinstützen 1,5 m groß, zum Teil im Boden versenkt, und das Datum 1817 im Tisch ausgestemmt. Dies bewegte zu Untersuchungen von etlichen Urkunden und Veröffentlichungen. Auf einer Karte von J. Fulbier aus dem Jahr 1826 fand er die Benennung „Johannes Stein“. Die Karte verzeichnete auch eine Quelle. Die sollte den am Altartisch versammelten Gläubigen nicht nur die Worte Jesus vom „*lebendigen Wasser*“ (Joh. 7.37-38), sondern war auch ähnlich wie in anderen Waldkir-

chen nach Bedürfnis ein natürlicher Taufbecken.

Nach vieljährigen Forschungen und Ansammlungen von Dokumenten, die die Herkunft der jeweiligen Urkundeninformationen bestätigen könnten, übergab Franciszek Jęzak die ganze Verfassung der Dokumente dem amtlichen Denkmalbetreuer im Stadtamt zu Bielsko-Biala. Als 1995 feindlich gesinnte Leute den Tisch zerstörten und die 1 Tonne schwere Platte von den Säulen herunterstürzten, unternahm er Bemühungen, um das Ganze anhand von Renovierungen und Befestigungen der zerstörten Fragmente des Tisches wieder in Ordnung zu bringen.

Die drei Säulen mögen die Heilige Dreifaltigkeit darstellen, bzw. an die evangelische Kirche der Heiligen Dreifaltigkeit erinnern, errichtet 1608, und dann 1654 verloren. Sie erinnern auch an die drei Säulen, auf die die Kanzel in der Erlöserkirche in Bielsko gestützt ist.

Wenn jedoch das Jahr 1817 auf das Datum der Errichtung des Gedenksteines auf dem Rasenplan deutet, so geschah das 64 Jahre vor dem Bau der Kanzel bzw. auf den 300. Jahrestag der Reformation. Das Datum 1817 kann auch Datum der Aufstellung an Stelle des Altartisches eines ursprünglichen Steines sein.

Die evangelische Kirchengemeinde in Bielitz, in Einvernehmung mit dem Ausschuss für

BIELSKO-BIAŁA

Kultur und Denkmalschutz der Stadt Bielsko-Biała sorgt momentan für diesen Platz. Seit 1996 werden Freilichtgottesdienste am Stein-Altartisch am Vortag des Gedenktages der Gründung der Erlöserkirche in Bielitz abgehalten. Die Eröffnungsfeier dieser Tradition fand am

31. August 1996 statt. An der Feier nahm der Entdecker und Fürsorger des Altartisches Herr Franciszek Jeżak teil. Neben dem Tisch wurde ein kleiner Stein aufgestellt, mit einem Bibelvers und Information zu diesem Platz.

42

The three fillars

Altar Table Jan

A forest church is located on the southern outskirts of Bielsko-Biała near Błonie. A large round tri-legged stone table stands just 50 meters outside the forest. It is not hidden in thick forest, but is located near the path towards the mountain hut "Stefanka" on Kozia Góra.

The man behind bringing the memory of the few hundred year history back to life is Franciszek Jeżak, who lived most his life in the lodge by the path to the Altar Table. He tended the site and the table unaware of their original function.

Mr Jeżak was intrigued by the unconventional build of the table: a thick (19 cm) round plate, with a circumference of over 5.5 meters placed on three massive 1.5 meters tall, stone legs, partly embedded in the ground. The date, 1817, carved in the table intrigued and encouraged him to browse many documents and publications. On a map by J. Fulbier from 1826 he found the name "Johannes Stein" - Stone of John. The map also showed a spring. It reminded the congregation gathering around the table, that Jesus is the "Living Water" (John 7:37-38). As in many other forest churches it was also a natural baptistery.

After many year of searching, Franciszek Jeżak bestowed all the gathered evidence into the hands of the architecture curator in the City Hall of Bielsko-Biała. When the table was van-

dalized in 1995 and the stone plate thrown off the pillars he endeavored to restore the original state and reinforce the broken pieces of the altar table.

The three pillars may symbolize the Trinity or remind about Church of the Holy Trinity built in 1608 and lost in 1654. They also bring to mind the three pillars upholding the pulpit in the Savior's Church in Bielsko-Biała. However, if the date - 1817 - indicates the erection of the memorial stone in Błonie, then it is 64 years older than the pulpit. The date 1817 could also commemorate the 300th anniversary of the Reformation and mark the date of placing the table in the location of the original stone.

Presently the site is under care of the Lutheran parish in Bielsko, in cooperation

BIELSKO-BIAŁA

with the committee of culture and monument protection in Bielsko-Biała, and the architecture curator. Services are being held at the Altar Table on the eve of the anniversary of consecrating the Savior's Church in Bielsko, that is on the first Saturday of September. The first serv-

ice took place on August 31st, 1996 and the Roman-Catholic discoverer and caretaker of the Altar Table - Franciszek Jeżak. A small stone with a Bible verse and information about the place's purpose was placed next to the table.

schadzki nabożne

Zbožna setkání

S powiedzisko

(Zpovědisko)

49° 41.42' N 18° 45.68' E

Na Podlesiu w Lesznej Górnej w przysiółku Budzin pod Małą Czantorią usytuowany jest leśny kościół. Przez wiele lat miejsce to było zupełnie zapomniane. Wprawdzie wielu ludzi mówiło, że kiedyś o nim słyszeli, ale nie wiedzieli, gdzie się ono może znajdować. Wydawało się, że jego odnalezienie jest niemożliwe. Pewnym tropem istnienia pod Małą Czantorią leśnego kościoła jest wzmianka w czasopiśmie „Nowy Czas” (nr 18 z dnia 1.09.1901): *Na Podlesiu pod Małą Czantorią zamysłają ewangelicy z Górnej Lesznej na pamiętnym miejscu schadzek nabożnych, kamień pomnikowy postawić.*

W czasie pisania pracy magisterskiej próbowałem je odnaleźć i potwierdzić jego istnienie. Po pewnym czasie dowiedziałem się, że pochodzący z Lesznej ks. Józef Krop wie, gdzie się znajduje ów leśny kościół. Golasowicki proboszcz nie tylko wskazał właściwe miejsce, ale też przypomniał, że nazwano je Spowiedziskiem, a na miejsce to zaprowadził go w dzieciństwie były cieszyński proboszcz ks. Jan Pindór, pochodzący również z Lesznej.

Na Podlesí v Horní Lištné v osadě Budzin pod Malou Čantoryjí je situován lesní kostel. Spoustu let bylo toto místo zcela zapomenuto. Mnoho lidí sice říkalo, že o něm kdysi slyšeli, ale nevěděli, kde se může nacházet a zdálo se, že jeho nalezení je nemožné. Jistou stopou existence lesního kostela pod Malou Čantoryjí je zmínka umístěna v časopisu „Nowy Czas“ (č. 18 ze dne 1.09.1901): *Na Podlesí pod Malou Čantoryjí zamýšlejí evangelici z Horní Lištné na památném místě nábožných schůzek pomníkový kámen postaviti.*

Během psaní diplomové práce jsem se pokoušel je najít a potvrdit jeho existenci. Po jisté době jsem se dozvěděl, že pastor Józef Krop – pocházející z Lištné – ví, kde se tento lesní kostel nachází. Golasowický farář nejen označil správné místo, ale také připomněl, že bylo nazýváno Zpovědiskem a že na toto místo jej v dětství zavedl bývalý těšínský kněz farář Jan Pindór, rovněž pocházející z Lištné.

Tímto způsobem byl v roce 1980, po mnoha letech hledání, nalezen další lesní kostel. Zarost-

45

46

47

48

49

50

W ten sposób w 1980 roku, po latach poszukiwań, odnaleziono kolejny leśny kościół. Zapuszczony teren trzeba było oczyścić i uporządkować. W tym bardzo pomocni byli parafianie z Lesznej Górnej. Na początku znajdowało się tam jeszcze

lé území bylo třeba očistit a uklidit. K tomu velmi napomohli farníci z Horní Lištné. Ze začátku se tam nacházel ještě krásný pramínek, v jehož vodách byly dozajista křtěny děti. Bohužel byl pramínek zakrátko zdevastován a pak vyschl z důvodu studny vykopané poblíž novými obyvateli.

První bohoslužba na Zpovědisku se konala v roce 1987, kdežto pravidelně se tam konají od roku 1993, vždy koncem června. V roce 1998 byl na tomto místě postaven jeden balvan, druhý pak byl vztyčen v roce 2000. Tyto kameny symbolizují

51

52

LESZNA GÓRNA

piękne źródło, w którego wodach zapewne chrzczono dzieci. Niestety w krótkim czasie źródło zostało zdewastowane, a potem wyschło z powodu wykopania studni przez osiadłych w pobliżu nowych mieszkańców.

oltář a kazatelnu. V nevelké vzdálenosti byl postaven také břízový kříž, který je občas devastován a opět rekonstruován.

Je třeba zdůraznit, že v návaznosti k názvu tohoto místa – Zpovědisko – již od začátku jsou

Pierwsze nabożeństwo na Spowiedzisku odbyło się w 1987 roku, regularnie natomiast odprawiane są od roku 1993, zawsze pod koniec czerwca. W roku 1998 w tym miejscu postawiono jeden głaz, drugi zaś w 2000 roku. Kamienie te symbolizują ołtarz i kazalnicę. W niewielkiej odległości stanął także brzozowy krzyż, który od czasu do czasu bywa dewastowany i ponownie rekonstruowany.

LESZNA GÓRNA

58

Należy podkreślić, że w nawiązaniu do nazwy tego miejsca, od pierwszego nabożeństwa wszystkie są połączone ze spowiedzią i Komunią Świętą. Jest to prawdopodobnie jedyne miejsce leśnych nabożeństw, gdzie odprawiane są nabożeństwa z Sakramentem Ołtarza. Mają one wymiar lokalny i biorą w nim udział przede wszystkim parafianie z Lesznej, Cisownicy i Golezowa.

všechny bohoslužby spojeny se zpovědí a svatým přijímáním. Jde pravděpodobně o první a jediné místo leśních bohoslužeb, kde jsou bohoslužby spojeny se svátostí oltářní. Má lokální rozměr a účastní se jí především farníci z Lištné, Cisownicy a Golezowa.

DOJŚCIE

Spowiedzisko znajduje się w niewielkiej odległości, ok. 300 m, od drogi lokalnej łączącej Cisownicę z Leszną Górną oraz tuż obok leśnej drogi prowadzącej z Lesznej Górnej do Nydku w Czechach. Ponadto w pobliżu tego miejsca prowadzi czarny szlak turystyczny przebiegający z dworca kolejowego w Goleiszowie przez Jasieniową, Tuł i Małą Czantorię na Wielką Czantorię.

DOSTUPNOST

Zpovědisko se nachází v nevelké vzdálenosti (cca 300 m) od místní cesty spojující Cisownici s Horní Lištnou a hned u lesní cesty vedoucí z Horní Lištné do Nýdku v České Republice. Navíc poblíž Zpovědiska vede černá turistická stezka probíhající z vlakového nádraží v Goleiszově skrze Jasieniowou, Tuł a Malou Czantoryji na Velkou Čantoryji.

ZUGANG

Der Weg dorthin ist ohne Mühe auszufinden, weil er unweit (ca. 300 m) von der Landstraße Cisownica – Leszna Górna entfernt ist, gleich neben der Waldstraße von Leszna Górna nach Nydek in Tschechien. Entlang der Beichtstätte führt auch der Wanderpfad vom Bahnhof in Goleiszów über die Jasieniowa-Höhe, den Tuł-Berg und die Kleine Czantoria zur Große Czantoria.

ACCESS

Spowiedzisko is located about 300 meters off the local road from Cisownica to Leszna Górna and just by the forest road from Leszna Górna to Nydek in Czech Republic. There is also a tourist trail marked in black from the railway station in Goleiszów, through Jasieniowa, Tuł and Mała Czantoria to Wielka Czantoria.

Andachtstreffen

Beichtstätte

Am Podlesie, in Leszna Górna, im Weier Budzin, befindet sich ein Waldtempel. Er liegt am Fuße des Berges Mała Czantoria. Lange Jahre lang war diese Stelle völlig in Vergessenheit geraten. Zwar sprachen Viele darüber, dass sie einst davon gehört haben, jedoch wussten sie nicht, wo sie gelegen sein könnte, und es schien, dass ihre Ermittlung nicht mehr möglich sei.

Ein gewisser Hinweis auf das Bestehen am Fuße der Kleinen Czantoria war ein Vermerk in der Zeitschrift „Nowy Czas“ (Nr. 18 vom 01.09.1901): *Am Fuße der Kleinen Czantoria in Podlesie beabsichtigen die Evangeliker von Górna Leszna an einer Stelle heimlicher Andachtstreffen einen Gedenkstein zu errichten.* Während der Arbeit an meiner Magisterdissertation versuchte ich die Stelle zu finden und auf diese Weise dies zu bestätigen. Nach einiger Zeit erfuhr ich, dass dem aus Leszna stammenden Pfarrer Józef Krop bekannt sei, wo sich die be-

sagte Waldkirche befindet. Er bat ihn also um Hilfe bei dem Nachforschen. Der Pfarrer aus Golasowice deutete nicht nur den genauen Platz an, sondern erinnerte an den Namen des Ortes: Spowiedzisko (etwa: Beichtstätte), und dass ihn dorthin – als er noch Kind war – der ehemalige Teschener Pfarrer Jan Pindór hingebracht hatte, der auch aus Leszna stammte.

Auf diese Weise wurde 1980 nach vielen Jahren der Suche der nächste Waldtempel gefunden. Den vollkommen vernachlässigten Platz musste man reinigen und in Ordnung bringen. Reichliche Hilfe leistete hier eine Gruppe der Gemeindeangehörigen in Leszna. Anfangs war da noch eine schöne Quelle, in deren Wasser wahrscheinlich Kinder getauft worden waren. Die Quelle wurde aber sehr rasch zerstört, nachher trocknete sie aus, weil in der Nähe neue Ansiedler neue Brunnen einrichteten.

Der erste Gottesdienst wurde vor Ort 1987 abge-

59

LESZNA GÓRNA

halten; regelmäßige Gottesdienste finden seit 1993 jährlich Ende Juni statt. 1998 wurde in der Nähe der Quelle ein Felsen aufgestellt, den nächsten errichtete man im Jahr 2000. Diese zwei Steine symbolisieren einen Altar und eine Kanzel. Direkt nebenan stellte man auch ein Kreuz aus Birkenholz auf, das so wechselweise ab und zu zerstört und wiederum aufgebaut wird.

Es sei zu betonen, dass hinsichtlich der Benennung dieser Stelle (Spowiedzisko - Beichte-

stätte) seit dem ersten abgehaltenen Gottesdienst all die nachfolgenden mit Beichte und Kommunion verbunden sind. Es ist höchstwahrscheinlich die erste und einzige Waldkirche, in der der Gottesdienst mit dem Altarsakrament verbunden wird. Die Gottesdienste sind vom örtlichen Charakter geprägt und es nehmen an jenen meistens Gemeindeangehörige aus Leszna, Cisownica und Golezów teil.

Service meetings

S

powiedzisko

A forest church is situated in Podlesie, Leszna Górna near the settlement of Budzin beneath Mała Czantoria. The spot itself had been forgotten for many years. Many people claimed to have heard about the place, however, they had no idea of its whereabouts. It seemed impossible to find. Written historic proof of the church under Mała Czantoria is found in the magazine "Nowy Czas" (no 18 from 1.09.1901): *On Podlesie near Mała Czantoria, the Lutherans from Górna Leszna are planning on erecting a monument.*

I tried to locate and confirm the existence of the location while writing my masters thesis. Soon I learned that Rev. Józef Krop from Leszna knew the whereabouts of this forest church. The parish priest from Golasowice not only pointed to the correct place, but also remembered the name - Spowiedzisko (Confession Place). He was taken there as a child by Rev. Dr Jan Pindór, the parish priest in Cieszyn who also grew up in Leszna. After years of searching, the church had finally been found in 1980. The overgrown place had to be cleaned and tidied. The congregation from Leszna Górna was extremely helpful. Originally, there used to be a beautiful spring on the site which had probably been used to baptize children. Soon however the spring dried out due to wells dug out in the neighborhood.

LESZNA GÓRNA

The first service in Spowiedzisko took place in 1987. Regular services have been held at the end of June since 1993. A large stone was placed near the spring in 1998, and a second one was erected in 2000. These stones symbolize the altar and the pulpit. A birch cross was also erected nearby but has to be restored from time to time due to acts of vandalism .

It should also be noted, that due to the name of the place – Spowiedzisko (Confession Place) every service held there includes confession and holy communion. It is probably the only place, where forest services are combined with holy communion. Most of the participants come from the local villages of Leszna, Cisownica and Goleiszów.

Amfiteatr na stoku Wysokiego

Amfiteatr na svahu Wysokého

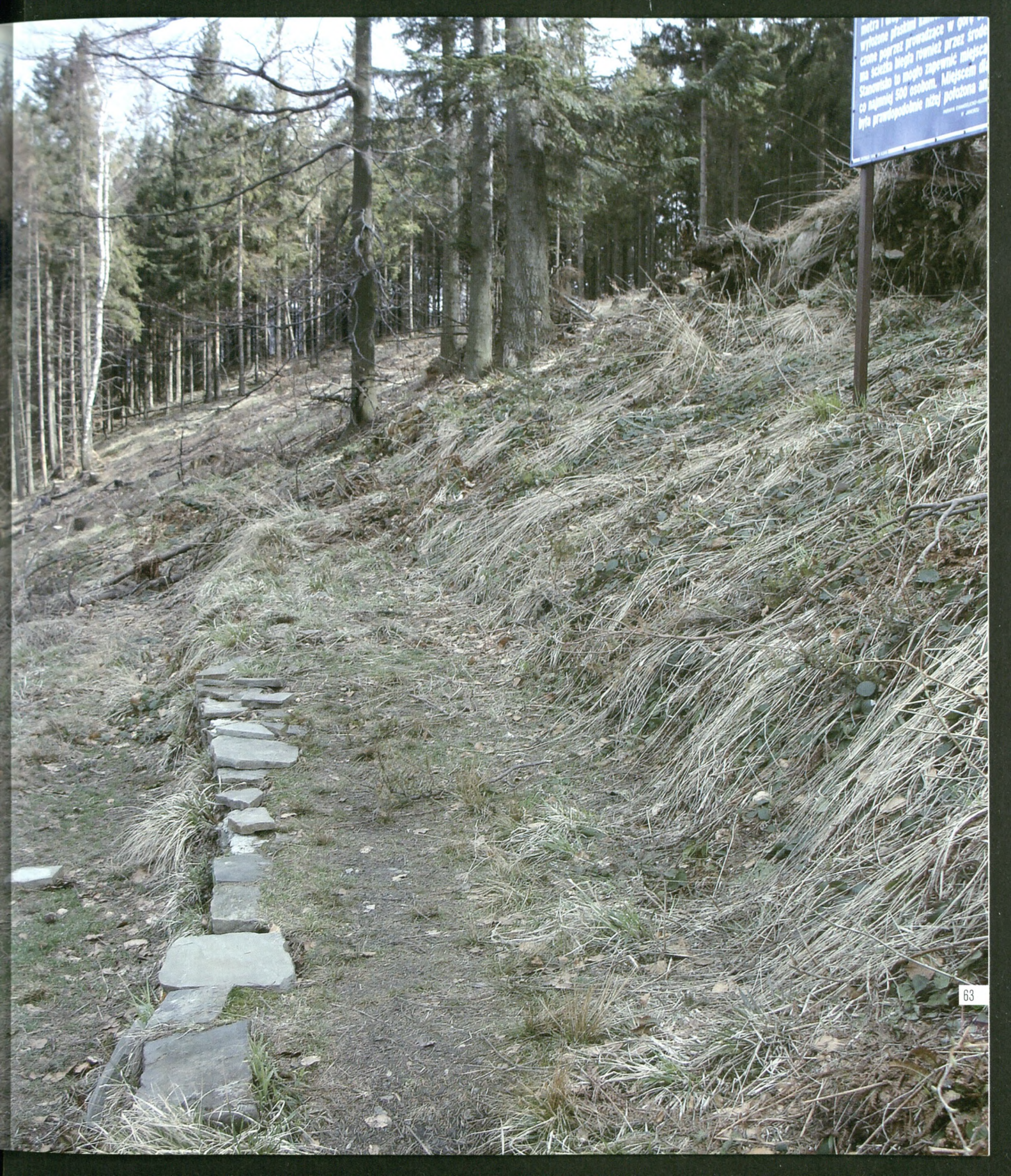
Kościół na łące

49° 46.30' N 18° 57.29' E

(Kostel na louce)

Na północnym, stromym stoku Wysokiego, pomiędzy Kopanym a Borowiną, stosunkowo niedawno zlokalizowano niezwykle miejsce, o którym niektórzy jaworzanie wiedzieli dzięki ustnym informacjom przekazywanym z pokolenia na pokolenie. Potwierdzeniem ustnych przekazów jest informacja z 1671 roku o tajnych nabożeństwach ewangelickich, zamieszczona w kronice parafii rzymskokatolickiej w Jasienicy, do której wówczas należało Jaworze jako filiał. Nie natrafiono natomiast na jakiegokolwiek zapiski w archiwum parafii ewangelickiej, która powstała dopiero po patencie tolerancyjnym z 1781 roku. O lesnym kościele na zboczu Wysokiego zachowały się wzmianki w przedwojennych niemieckich publikacjach: *Die Waldkirche auf der Tempelwiese* Waltera Kuhna w czasopiśmie „Heimat und Volkstum Sontagsbeilage zur Schlesischen Zeitung“ nr 16/1926, *Sagen der Beskidendeutschen* Alfreda Karaska i Elfriede Strzygowski (1930) oraz w wydanej w Würzburgu po drugiej wojnie światowej, w 1981 r., tegoż Waltera Kuhna *Geschichte der deutsche*

Na severním, strmém svahu Wysokého, mezi Kopaným a Borowinou, bylo poměrně nedávno lokalizováno neobyčejné místo, o němž někteří obyvatelé Jaworze věděli díky ústním informacím předávaným z generace na generaci. Potvrzením ústních odkazů je informace z roku 1671 o tajných evangelických bohoslužbách, umístěna v kronice římskokatolické farnosti v Jasienicy, k níž tehdy Jaworze patřilo jako filiální sbor. Avšak nebyly nalezeny žádné zápisy v archívu evangelické farnosti, která vznikla teprve po tolerančním patentu z roku 1781. O lesním kostele na svahu Wysokého se dochovaly zmínky v předválečných německých publikacích: *Die Waldkirche auf der Tempelwiese* Waltera Kuhna v časopisu „Heimat und Volkstum Sontagsbeilage zur Schlesischen Zeitung“ č. 16/1926, *Sagen der Beskidendeutschen* Alfreda Karaska a Elfriede Strzygowski (1930) a ve vydané ve Würzburgu po II. světové válce, v 1981 r., téhož Waltera Kuhna *Geschichte der deutsche Sprachinsel Bielitz (Schlesien)* čili *Dějepis německého jazykového ostrova – Bielsko (Slezsko)*.

64

65

66

Tato věc zaujala především členy Spolku milovníků Jaworze. Nejednou prozkoumávali okolní hory, kde se pravděpodobně nacházel lesní kostel. Po namáhavém hledání v archívech a průzkumu v terénu prováděném pracovníky Okresního muzea v Bielsku-Bialé, se potvrdilo, že toto mís-

JAWORZE

Sprachinsel Bielitz (Schlesien) czyli Historia niemieckiej wyspy językowej – Bielsko (Śląsk).

Sprawą zainteresowali się szczególnie członkowie Towarzystwa Miłośników Jaworza. Nieraz penetrowali okoliczne góry, gdzie przypuszczalnie mieścił się leśny kościół. Po żmudnych poszukiwaniach w archiwach i badaniach w terenie pracowników Muzeum Okręgowego w Bielsku-Białej, potwierdzono, że to miejsce na zboczu Wysokiego nie może być niczym innym, jak pozostałością po leśnym kościele z okresu kontrreformacji.

Teren kościoła został oczyszczony z rosnących dziko krzewów, suchych konarów drzew i samosiejek. Częściowo odkryto spod trawy i ziemi dwa najwyżej położone stopnie, ułożone z płaskich kamieni. Na tej podstawie można było sobie wyob-

to na svahu Wysokého nemůže být ničím jiným, než pozůstatkem po leśním kostele z období protireformace.

Terén kostela byl očištěn z divoce rostoucích křovin a stromů i suchých větví. Částečně byly odkryty zpod trávy a zeminy dva nejvýše položené

razić obrys leśnego kościoła sprzed 300 lat. Podjęto jednak decyzję o zaprzestaniu dalszych prac, z obawy o naruszenie stabilności gruntu i możliwość osunięcia się zbocza. W te działania zaangażowani byli: pracownicy Przedsiębiorstwa Lasy Państwowe, członkowie Komisji Ochrony Środowiska i Rolnictwa Urzędu Gminy w Jaworzu oraz Towarzystwa Miłośników Jaworza.

Leśny kościół nieopodal Jaworza powstał na stromym zboczu, w którym wykopano 13 stopni, a następnie wyłożono je płaskimi kamieniami.

stopni, ułożone z płochých kamenů. Na základě toho bylo možno si představit obrysy lešního kostela z doby před 300 lety. Padlo ale rozhodnutí o ukončení dalších prací v obavě z narušení stability zeminy a jejího sesuvu. Do těchto aktivit se angažovali zaměstnanci podniku Státní lesy, členové Výboru pro ochranu životního prostředí a zemědělství obecního úřadu v Jaworzi a Spolku milovníků Jaworze.

Lešní kostel poblíž Jaworze vznikl na strmém svahu, v němž bylo vykopáno 13 stupňů, které

JAWORZE

Owe stopnie o długości 30 metrów służyły do siedzenia – podobnie jak w starożytnych amfiteatrach – a pośrodku i po bokach biegły ścieżki. Całość mogła pomieścić 500 osób. Dzisiaj, patrząc uważnie, szczególnie wiosną, można dostrzec kolejne stopnie wyglądające spod starej trawy. Jednak w dole nie widać już miejsca, gdzie mogły stać ambona i ołtarz. Być może gdzieś poniżej lub w ziemi czekają na swego odkrywcę.

Parafia ewangelicka, rada gminy i Towarzystwo Miłośników Jaworza doprowadziły do wytyczenia dwóch wiodących do amfiteatru oznakowanych szlaków turystycznych i umieszczenia na nich stosownych tablic informacyjnych. Przekazanie ich do użytku odbyło się 19 października 2001 roku.

To miejsce leśnych nabożeństw ewangelickich na zboczu Wysokiego w niemieckich źródłach określone zostało jako „Tempelwiese”, co dobrze opisuje jego charakter i wygląd w tamtych czasach, bo był to prawdziwy kościół na łące. Niestety, podczas zagospodarowywania tego miejsca współcześnie, na tablicach, bez sprawdzenia źródeł, umieszczono niezwykle niefortunną nazwę: „Uroczysko kultowe”. Wkrótce, na nowych tablicach, nazwa ta zostanie zmieniona.

były następnie obłożone płochými kamienami. Tyto stupně o délce 30 metrů sloužily k sezení – podobně jako ve starožitných amfiteátrech – a uprostřed i po stranách vedly stezky. Celkem se zde mohlo vejít až 500 osob. Dnes, když se podíváme pozorně, zvláště na jaře, zpod staré trávy můžeme zahlédnout další stupně. Avšak dole již nelze vyzorovat, kde stála kazatelna a oltář. Možná, že někde níže nebo v zemi čekají na svého objevitele!

Evangelická farnost, Obecni rada a Spolek milovníků Jaworza dovedly k vytyčení dvou vedoucích k němu turistických stezek a umístění na nich vhodných informačních tabulí. Předání k využití se konalo 19. října roku 2001.

Toto místo leśních ewangelických bohoslužeb na svahu Wysokieho bylo v německých prameňech definováno jako „Tempelwiese“, což dobře vystihuje jeho ráz a podobu v těchto časech, protože to byl opravdový kostel na louce. Bohužel, během obhospodařování tohoto místa v současnosti, na tabulích bez ověření pramenů byl umístěn dosti nešťastný název – „Kultovní obětiště“. Již brzy, na nových tabulích, tento název bude změněn.

DOJŚCIE

Jadąc od centrum Jaworza, z ul. Słonecznej skręcamy w lewo w kierunku hotelu „Jawor”. Około 200 metrów za hotelem zostawiamy samochód na leśnym parkingu. Przed nami prawie godzina pieszego marszu. Leśną drogą zaczynającą się w lewym narożniku parkingu idziemy w kierunku szczytu Borowiny, a później dalej, według umieszczonych tabliczek, w kierunku leśnego kościoła.

DOSTUPNOST

Pokud jedeme od centra Jaworze, ze Słoneczné odbočime doleva směrem k hotelu „Jawor”. Asi 200 metrů za hotelem necháme auto na lešním parkovišti. Před námi je téměř hodinový pěší pochod. Lešní cestou, která začíná v levém nároží parkoviště jdeme směrem k vrcholku Borowina, a pak dále, dle umístěných tabulek, směrem k lešnímu kostelu.

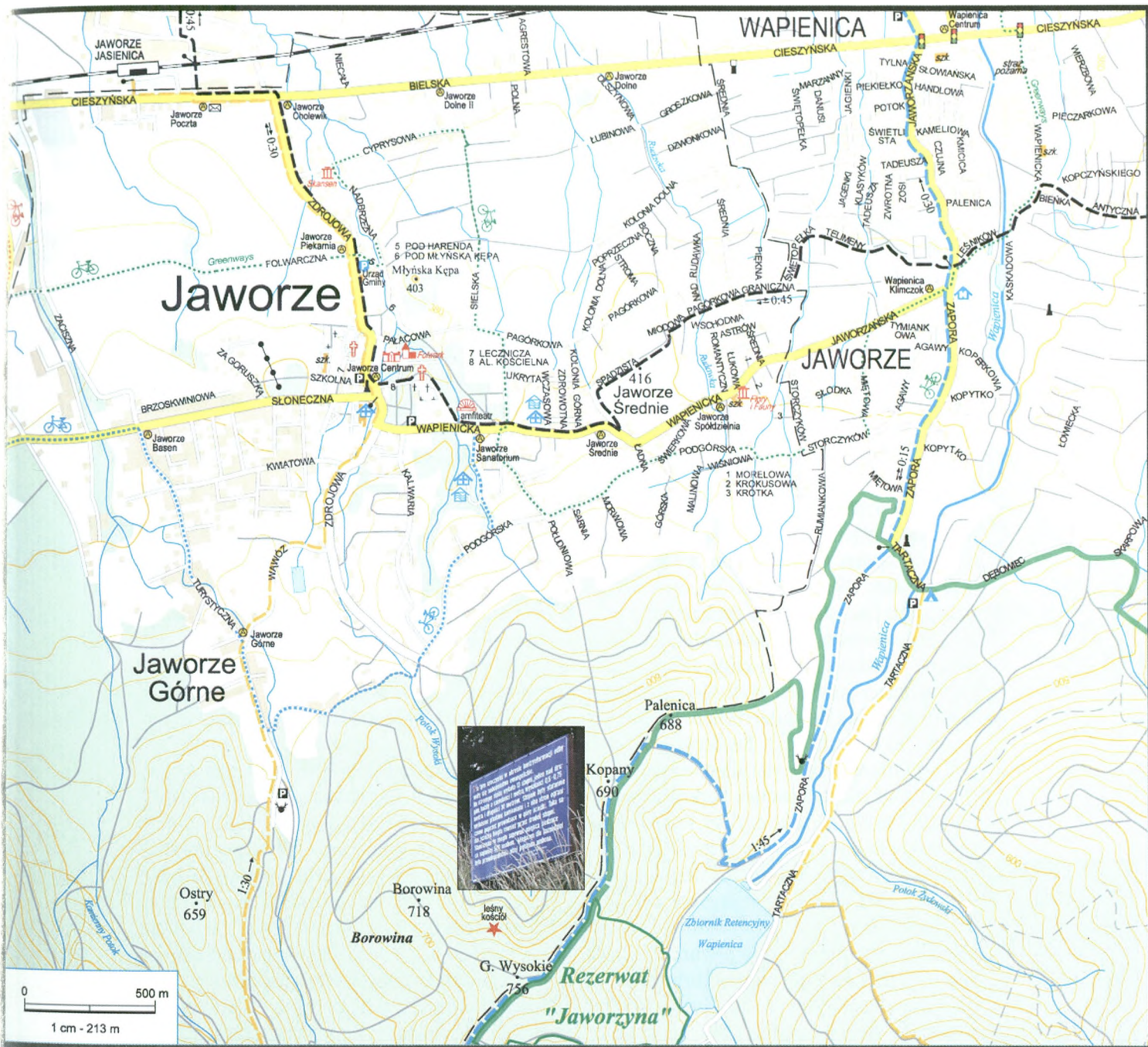
ZUGANG

Man gelangt dorthin vom Zentrum Jaworze und biegt von der Słoneczna Str. nach links in Richtung Hotel „Jawor”. Ca. 200 m hinter dem Hotel stellen wir den Wagen auf einem Parkplatz ab. Vor uns haben wir knapp eine Stunde zu Fuß ab linke Ecke des Parkplatzes in Richtung der Anhöhe Borowina, dann weiter laut Beschilderung zur Waldkirche.

ACCESS

Driving from the centre of Jaworze, take a left from ul. Słoneczna towards hotel “Jawor”. Leave the car 200 meters beyond the hotel at a forest car park. You have an hour walk ahead of you. The forest path begins in the left corner of the car park and leads towards the peak of Borowina, and along a marked trail towards the forest church.

JAWORZE

Waldkirche

Amphitheater am Wysoki-Hang

Auf einem steilen Berghang des Wysoki, zwischen den Anhöhen Kopany und Borowina, ermittelte man ziemlich kürzlich eine ungewöhnliche Stelle, von der einige Einwohner der Ortschaft Jaworze seit jeher dank mündlichen Überweisungen wussten, und die über Generationen hin bekannt waren. Als Bestätigung der mündlichen Überweisungen erwies sich eine Notiz aus dem Jahr 1671 über heimliche evangelische Gottesdienste in der Chronik der römisch-katholischen Pfarre in Jasienica, zu welchem Ort damals Jaworze als Filialgemeinde gehörte. Im Archiv der evangelischen Kirchengemeinde Jaworze wurden dagegen keine einschlägigen Eintragungen gefunden, weil diese erst nach Veröffentlichung des kaiserlichen Toleranzpatentes 1781 entstanden ist. Bei der gegenständigen Ermittlung waren vor allem deutschsprachige Publikationen aus der Vorkriegszeit behilflich: *Die Waldkirche auf der Tempelwiese* von Walter Kuhn in der Zeitschrift „Heimat und Volkstum Sontagsbeilage zur Schlesischen Zeitung“ Nr. 16/1926), *Sagen der Beskidendeutschen* von Alfred Karasek und Elfriede Strzygowski (1930) sowie in der in Würzburg nach dem 2. Weltkrieg 1981 veröffentlichten Aufassung desselben Walter Kuhn *Geschichte der deutschen Sprachinsel Bielitz (Schlesien)*.

Dank Bestrebungen des Freundschaftsvereins von Jaworze (Towarzystwo Miłośników Ja-

worza), dessen Mitglieder öfters das vermutete Gebiet der Waldkirche durchstöberten, dann auch mühsamen Untersuchungen in musealen Archiven und archäologischen Nachforschungen der Mitarbeiter des Bezirksmuseums in Bielsko, wurde die Glaubwürdigkeit der Vermutungen und früheren Überweisungen bestätigt, dass diese Stelle nichts sein könnte, als Überreste der Waldkirche aus der Zeit der Gegenreformation.

Anhand Bemühungen der Waldarbeiter des Unternehmens Staatsförsterei (Lasy Państwowe), die den Bereich von mit wild verwachsenem Gebüsch, abgetrockneten Fallästen und Selbstsaat gereinigt haben, auch dank Einsatzbereitschaft der Mitglieder des Ausschusses für Umweltschutz und Landwirtschaft in Jaworze, die gemeinsam mit dem Freundesverein von Jaworze die Reinigungsarbeiten fortsetzten, ist es gelungen nach Wegschaffen einer bestimmten Schicht von Gras und Erde teilweise zwei Reihen der höher gelegenen Sitzstufen aus flachem Stein frei zu legen. So ist es möglich geworden, den Umriss der Waldkirche von vor 300 Jahren in Sicht zu bekommen. Man entschied sich jedoch die Entfernung der Rasenschicht von weiteren Steinstufen nicht zu riskieren, um den Abhangboden nicht ins Rutschen zu bringen.

Die Waldkirche am Hang des Wysoki in Jaworze befindet sich auf einem steilen Abhang,

JAWORZE

im Boden dessen man 13 Reihen von Sitzstufen eingeformt hatte, die nachher mit Flachsteinen bedeckt wurden. Diese Sitzreihen, jede 30 m lang, waren ähnlich wie die antiken, in der Mitte und an beiden Seiten von Durchgängen geteilt. Im Ganzen konnten hier ca. 500 Personen Platz finden. Heutzutage sieht man noch – ansehnlich im Frühling – wie altes und neues Gras sich stufenweise auf dem Gelände hinunterbet-

tet, und ganz unten kann man nicht mehr erkennen, wo eine Kanzel, ein Altar gestanden hätte, die vielleicht irgendwo weiter im Boden auf ihren Entdecker warten.

Die evangelische Pfarre, der Gemeinderat und der Freundschaftsverein von Jaworze richtete zwei beschilderte Zugangswege zur Waldkirche ein, die mit Infotafeln versehen wurden. Eine öffentliche Übergabe des Ganzen fand am 19. Oktober 2001 statt.

Die Stelle der evangelischen Waldgottesdienste aus der Zeit der Gegenreformation in Jaworze wurde auf Polnisch etwas ungeschickt als Uroczysko Kultowe bezeichnet, welcher Name falsch verstanden sein könnte, aber infolge einer inkorrekten Übersetzung der deutschen „Tempelwiese“ entstanden ist. Bald soll jedoch dieser Name auf neuen Schildern korrigiert werden.

Amphitheater on the slope of Wysoki

Church on the meadow

Quite recently, an interesting place has been discovered on the northern slope of Wysoki, between Kopany and Borowina. The information was passed on among the locals from generation to generation. The verbal information was confirmed by the information from 1671 about secret Lutheran services in the archives of the Roman-Catholic parish in Jasienica, where Jaworze used to belong. Nothing was found however in the records of the Lutheran parish established after the Tolerance Act of 1781. The church on the slopes of Wysoki is mentioned in post-war German publications. Walter Kuhn's *Die Waldkirche auf der Tempelwiese* from the newspaper "Heimat und Volkstum Sontagsbeilage zur Schlesischen Zeitung" no. 16/1926, Alfred Karasek's and Elfried Strzygowski's *Sagen der Beskidendeutschenn* (1930), and also Walter Kuhn's *Geschichte der deutsche Sprachinsel Bielitz (Schlesien)* - that is *Story of Bielsko - Silesia - the German Language Isle*.

The issue came to the interest of the Jaworze Sympathizers Society.

They often searched nearby mountains where they suspected the forest church was

located. After painstaking field research and browsing through archives, workers of the Regional Museum in Bielsko-Biala confirmed that the site on the slopes of Wysoki is nothing else but the remains of a forest church from the times of counterreformation.

The site had been cleared from bushes, dried branches and small trees. Two highest steps made of flat stones were found under grass and soil. Now the discoverers could imagine the shape of the 300 year old forest church. Due to risk of landslide further works had to be suspended. The workers were employees of the National Forest Enterprise, members of the Committee of Environment Protection and Agriculture of the Municipal Office in Jaworze and the Jaworze Sympathizers society.

JAWORZE

13 steps had been carved out in the hillside and laid with flat stones on the steep slope of Wysoki in Jaworze to create a forest church there. These 30 meter-long steps – similar to ancient open air theaters – served as seats. Paths resembling church balconies ran on both sides. The site could admit 500 people. Even today, if you look closely, especially in Spring, you may still see more steps under the old grass. However, the place where the altar and pulpit would have stood is no longer visible at the bottom. Buried in the ground beneath they still await discovery.

The Lutheran parish, municipal council and the Jaworze Sympathizers Society, arranged

two marked trails to lead to the site and prepared appropriate information tablets. The dedication ceremony was held on October 19th 2001.

The place of Lutheran services on the slopes of Wysoki is referred to in German sources as “Tempelwiese”, which accurately describes the character and appearance of the site in those times. It was a true meadow church. Unfortunately, after contemporary renovation, a misleading name – ritualistic site – was placed on the tablets. New tablets will have this name corrected.

Zapomniany kamień

Zapomenutý kámen

Polana „Do Wiary”

(Palouk „Do Wiary”)

49° 38.78' N 19° 01.29' E

„Do Wiary” to najpóźniej odnaleziony leśny kościół. Znajduje się na stoku Kościelca koło Lipowej. W stromym jarze nad wartko płynącym górskim potokiem, będącym dopływem potoku Leśna, stoi wielki, płasko ścięty głaz wyglądający jak ołtarz.

Na głazie, według ustnych relacji, był napis: *„Jam jest Pan Bóg twój, nie będziesz miał cudzych bogów przede mną”*. Poza tym widniały na nim wyryte symbole: kielich i krzyż. Napis i symbole uległy zatarciu, nie wiadomo, czy z powodu erozji kamienia, czy działań człowieka.

Wieś Lipowa położona była poza Śląskiem, już w Królestwie Polskim, a właścicielami okolicznych majątków byli Habsburgowie. Oni to zatrudniali robotników leśnych, którzy przybywali tam także z sąsiedniego Księstwa Cieszyńskiego, a więc wielu z nich było ewangelikami. Na nowym terenie, jak można przypuszczać, szukali też właściwego miejsca na tajne leśne nabożeństwa.

Do dziś w Ostrym, 600 metrów poniżej leśnego kościoła, zachowały się fundamenty jednego

„Do Wiary“ (K víře) je nejpozději nalezený lesní kostel. Nachází se na svahu Kościelce u Lipové. Ve strmé úžlabině nad bystře plynoucím horským potokem, který je přítokem potoku Leśna, stojí velký, naplocho seříznutý balvan vypadající jako oltář.

Na balvanu, dle ústních zpráv lidí byl nápis: *„Já jsem Pán, tvůj Bůh, nebudeš mít jiné bohy mimo mne“*. Mimo to na něm byly patrné vyryté symboly: kalich a kříž. Nápis a symboly se setřely, neznámo jestli z důvodu eroze kamene nebo lidského působení.

Vesnice Lipowa se nacházela mimo Slezsko, již v Polském království a majiteli okolních statků byli Habsburkové. Právě oni zaměstnávali lesní dělníky, kteří tam přicházeli také ze sousedního Těšínského knížectví, tudíž ve značné míře byli evangelíky. Na novém území, jak lze předpokládat, hledali také vhodné místo pro tajné lesní bohoslužby. Dodnes se v Ostrém, 600 metrů pod lesním kostelem, dochovaly základy jednoho z domů lesních dělníků. Je možné, že se právě

77

78

79

z domów robotników leśnych. Być może w nim właśnie urodził się Michał Szalbot, którego przodkowie przybyli tam ze Śląska Cieszyńskiego w XIX wieku. Wraz z innymi ewangelikami byli szanowanymi obywatelami wsi Lipowa, w której większość stanowili rzymskokatolicy. Na cmentarzu została wydzielona kwatera na ewangelickie pochówki.

Pamięć o leśnym kościele trwała tak długo, jak długo mieszkali tam ewangelicy. Gdy opuścili wioskę i powrócili do miejsc, skąd wywodzili się ich przodkowie, pamięć o kamieniu zatarła się. Dodatkowo czasy powojenne nie sprzyjały religijnym pamiątkom.

w nim narodil Michał Szalbot, jehož předci tam připutovali z Těšínského Slezska v XIX. století. Společně s jinými evangelíky byli váženými obyvateli vesnice Lipowa, v níž většinu tvořili římskí katolíci. Na hřbitově byla vyhrazena část pro evangelické pohřby.

Paměť o leśním kostele trvala tak dlouho, dokud tam bydleli ewangelicy. Když wesnici opustili a wrátili se do míst, odkud pocházeli jejich předci, památka na kámen zanikla. Kromě toho poválečné období nebylo nakloněno náboženským památkám.

LIPOWA

Jednak najstarsi pamiętali o nim. Wśród nich był Gustaw Pilch z Wisły Malinki, który dowiedział się o miejscu tajnych nabożeństw od swego dziadka Jana Pilcha, robotnika leśnego w lasach habsburskich. Pamiętał też 82-letni Michał Szalbot, wuj

80

Avšak nejstarší o něm pamatovali. Mezi nimi byl Gustaw Pilch z Wisły Malinki, který se o místě tajných bohoslužeb dozvěděl od svého dědečka Jana Pilcha, lesního dělníka v habsburských lesích. Pamatoval si také 82-letý Michał Szalbot,

81

82

LIPOWA

Gustawa Pilcha, mieszkaniec Lipowej do 1956 roku.

Dokładnego zlokalizowania tego historycznego miejsca podjął się ks. Jan Byrt, proboszcz w Szczyrku Salmopolu. Po wielu poszukiwaniach, prowadzonych z młodzieżą z parafii oraz licznych rozmowach z pracownikami nadleśnictwa, udało się w 2005 roku odkryć głąz w pobliżu polany „Do Wiary”. Dwa lata później, 30 września 2007 roku odprawiono tam pierwsze nabożeństwo, które zgromadziło około 200 wiernych. Odprawili je ks. Henryk Mach i ks. Jan Byrt na polanie „Do Wiary”, sto metrów poniżej głązu ołtarzowego. Na ołtarzu przygotowanym z pni drzew położono Biblię

stryc Gustawa Pilcha, obywatel Lipowé do roku 1956.

Přesné lokalizace tohoto historického místa se ujal pastor Jan Byrt, farář ve Szczyrku Salmopolu. Po mnoha pátráních, prováděných s mládeží z farnosti a po četných rozhovorech se zaměstnanci Nadlešní správy, se roku 2005 podařilo objevit balvan poblíž palouku „Do Wiary”. O dva roky později, 30. září roku 2007 se tam konala první bohoslužba, která shromáždila asi 200 věřících. Sloužili ji pastor Henryk Mach a pastor Jan Byrt na palouku „Do Wiary“, 100 metrů pod oltářním balvanem. Na oltáři připraveném z kmenů stromů byla položena Bible a postaven

LIPOWA

oraz postawiono krzyż, kielich, misę z oplatkami komuniijnymi oraz dwa bochny chleba, ponieważ w niedzielę tę przypadało Dziękczynne Świąto Żniw. Zaplanowano wtedy, że nabożeństwa w tym leśnym kościele będą się odbywały w ostatnią niedzielę września.

kříž, kalich, mísa s oplatky pro svaté přijímání a dva bochníky chleba, protože na tuto neděli připadal Děkovný svátek sklizně. Tehdy bylo naplánováno, že bohoslužby v tomto lešním kostele se budou konat poslední neděli v září.

DOJŚCIE

Z Bielska-Białej do Lipowej dojeżdżamy przez Buczkowice albo z szosy na Żywiec skręcamy w prawo. Na końcu Lipowej w części zwanej Ostre, musimy się zatrzymać. Dalej trzeba udać się pieszo. Po kilku kilometrach, gdy skończy się asfalt, pozostaje około 10 minut wspinaczki stokiem Kościeleca. Po dojeździe do polany, gdzie składowane są ścięte drzewa, idziemy wzdłuż górskiego potoku jeszcze ponad 100 metrów, aż po lewej stronie zobaczymy okazały kamień ze ściętym wierzchołkiem.

DOSTUPNOST

Z Bielska-Białé do Lipové přijíždíme přes Buczkowice nebo ze silnice na Żywiec odbočíme doprava. Na konci Lipové v části nazývané Ostre musíme zastavit. Dále je třeba jít pěšky. Po několika kilometrech, kdy skončí asfalt, zbývá asi 10-minutový výstup do svahu Kościelec. Po příchodu na palouk, kde jsou skladovány skácené stromy, jdeme podél horského potoka ještě více než 100 metrů, až po levé straně spatříme velký kámen se seříznutým vrškem.

ZUGANG

Von Bielsko-Biała gelangt man über Buczkowice bzw. von der Landesstraße in Richtung Żywiec nach rechts ab. Am Ende des Dorfes Lipowa, im Weiler Ostre, müssen wir halt machen. Weiter geht es zu Fuß. Nach einigen Kilometern geht man ab Ende der Asphaltfahrbahn den Kościelec bergauf. Nach Erreichen einer Waldwiese, wo Holz gelagert wird, gehen wir den Bach etwa 100 m entlang, dann wird an der linken Seite ein beachtlicher Stein mit flachem Oberteil sichtbar.

ACCESS

From Bielsko-Biała we drive to Lipowa through Buczkowice or take a right from the road to Żywiec. We can only drive as far as Ostre at the end of Lipowa. The rest of the way we have to walk. After a few kilometers the asphalt road ends and what remains is a 10 minute climb up the slope of Kościelec. After reaching the clearing where felled trees are stored, we walk along a mountain stream for about 100 meters until we see a large stone with it's peak cut off to our left.

LIPOWA

Klimczok

Szczyrk Centrum Szczyrk Centrum Buczkowice

WYDAWNICTWO WITAŃSKI

Przysłop schr. Przysłop schr. Przysłop schr.

Brenna
Włoska
Wielka Czarna
Wisła
Nowa Osa

Radziechowy
Magierska Góra
Chupki

Waldwiese „Do Wiary“

Vergessener Stein

„Do Wiary“ (Bis nach Glaube) ist eine der jüngstens ermittelten Waldkirchen. Sie befindet sich auf einem Berghang des Kościelec beim Dorf Lipowa. In einer steilen Schlucht, über einem reißenden Bergbach, der einen Nebenlauf des Baches Leśna bildet, liegt ein großer, flacher Fels, der den Anschein eines Altartisches macht.

In den Fels war nach mündlichen Überweisungen folgende Inschrift eingestemmt:

„Ich bin der Herr, dein Gott! Du sollst keine anderen Götter neben mir haben!“ Außerdem waren dort auch noch Symbole eines Kelchs und Kreuzes. Die Inschrift und Symbole sind mit dem Zeitverlauf infolge von Erosion bzw. menschlicher Arglosigkeit verwischt worden.

Das Dorf Lipowa lag außerhalb Schlesiens, im Polnischen Königreich; Inhaber der umherliegenden Landgüter waren die Habsburger. Diese bestellten hier Waldarbeiter, die auch aus dem benachbarten Teschener Herzogtum kamen, also vorwiegend evangelisch waren. Diese Sachlage gestattet uns die Vermutung, dass sie auch einen entsprechen-

den Platz für ihre heimlichen Gottesdienste suchten. Bis heute noch blieben auf dem Berg Ostry ca. 600 m unterhalb der Waldkirche Fundamente eines Wohnhauses dieser Arbeiter erhalten. Kann sein, dass eben in diesem Haus Michał Szalbot geboren wurde, dessen Vorfahren dorthin aus dem Teschener Herzogtum im XIX Jh. kamen. Gemeinsam mit anderen Protestanten bildeten sie eine Gruppe von geehrten

Einwohnern des Dorfes, dessen Mehrheit katholisch war. Auf dem katholischen Friedhof wurde auch ein Teil für evangelische Bestattungen zugeordnet.

Die Waldkirche blieb im Gedächtnis der Hiesigen so lange, wie lange im Ort noch Protestanten wohnten. Als die das Dorf verließen und in die Heimatstätten ihrer Vorfahren zurückkehrten, wurde sie allmählich vergessen. Die

Nachkriegszeit war für solche Retrospektiven nicht günstig, jedoch die ältesten Leute behielten es im Gedächtnis weiterhin. Zu denen gehörten: Gustaw Pilch aus Wisła Malinka, der über jene Stelle von seinem Großvater Jan Pilch erfuhr, der in den Habsburger Wäldern arbeite-

LIPOWA

te; dann auch der 82-jährige Michał Szalbot, Onkel von Gustaw Pilch, wohnhaft in Lipowa bis 1956.

Eine genaue Ermittlung dieser historischen Gedenkstätte unternahm Pastor Jan Byrt, Pfarrer in Szczyrk Salmopol. Nach zahlreichen Untersuchungen, die mit Hilfe Jugendlicher von der Pfarre und ergiebiger Gespräche mit Mitarbeitern der Forstverwaltung organisiert wurden, ist es gelungen 2005 den Altarfelsen in der Nähe der Waldwiese „Do Wiary“ stellig zu machen. Zwei Jahre später, am 30. September 2007,

fand dort der erste Gottesdienst statt, der von ca. 200 Gläubigen heimgesucht wurde. Der Gottesdienst wurde von den Pastoren Henryk Mach, Pfarrer in Biała, und Jan Byrt in der Waldwiese „Do Wiary“, 100 m unterhalb des Altarfelsens zelebriert. Auf einem aus Holzpfosten errichteten Altar wurde ein Kreuz aufgestellt, Kelch und Schale mit Hostie, die Bibel und zwei Laibe Brot gelegt, weil zu diesem Tag das Erntedankfest anfiel. Es wurde voran angenommen, dass die Gottesdienste jährlich am letzten Septembersonntag abgehalten werden.

Do Wiary Clearing

The forgotten stone

“Do Wiary” (Towards Faith) is the most recently discovered forest church. It is located on the slopes of Kościelec near Lipowa. A flat rock – an altar mensa is located in a steep ravine of a rapid mountain brook, flowing to the Leśna stream.

It is said that the stone had an inscription: *“I Am the Lord your God, You shall have no other gods before me”*. There were also symbols: a cup and a cross. The inscription and symbols are no longer visible. Perhaps because of erosion, or maybe human activity.

The village Lipowa was situated already within the Polish Kingdom, and the adjacent estates were owned by the Habsburg family. They employed forest laborers, who came there from as far as the neighboring Duchy of Teschen. In a new territory, we can only suspect, that they would also search for the right location to hold secret forest church services.

94

The foundations of one of such houses still remain on the Ostry hill, about 600 meters below the forest church. Perhaps this is the place where Michał Szalbot, whose ancestors moved there from Cieszyn, Silesia in the 19th century, was born. He and other Lutherans living in predominantly Roman-Catholic Lipowa were respected members of the community. A part of the cemetery had been set aside for Lutheran burials.

The memory of the forest church lasted until the last Lutherans moved out. It became obsolete when they left the village and came back to where their ancestors came from. Furthermore, times after the war were not favorable for religious memories.

However, the eldest remembered. One of them was Gustaw Pilch from Wisła Malinka, who learned about the secret church from his grandfather - Jan Pilch - who was a laborer in the Habsburg forests. 82 year old Michał Szalbot,

the uncle of Gustaw Pilch, also remembered. He lived in Lipowa since 1956.

The parish pastor from Szczyrk Salmopol, Rev. Jan Byrt undertook the task of locating this historic monument. After a long search involving the parish youth and cooperation with the forest management, the rock has finally been discovered near the "Do Wiary" forest clearing. Two years later, on September 3rd 2007, the first service was held for about 200 believers. It was celebrated by Rev. Henryk Mach and Rev. Jan Byrt on the "Do Wiary" clearing, a hundred meters below the altar table. A cross, a cup and a bowl with communion wafer were placed on an altar made of tree stumps alongside the Bible and two loafs of bread, as it was also the day of Harvest Thanksgiving Feast. Further services are to be held at this forest church annually on the last Sunday of September.

Krzyże na bukach

Kříže na bucích

Pomnik na Goduli

49° 38.41' N 18° 33.36' E

(Pomník na Goduli)

Najbardziej znanym miejscem spotkań w Beskidach po czeskiej stronie granicy jest Godula. Było ono specjalnie oznaczone: na korze rosnących wokół buków wycięto znaki krzyża, które przetrwały do lat osiemdziesiątych ubiegłego stulecia.

Odnowiona tradycja spotkań na Goduli sięga okresu międzywojennego. Postanowiono wówczas miejsce to upamiętnić. Na posiedzeniu rady parafialnej parafii ewangelickiej w Ligotce Kameralnej w dniu 3 lipca 1921 roku zaproponowano postawienie pamiątkowego kamienia. Miał na nim zostać umieszczony werset w języku polskim: „*Nic tu nie jest innego tylko Dom Boży*” (1 Mż 28,17). Zaplanowano też wyrycie krzyża i napisu informacyjnego. Pomimo wielu zabiegów, władze czechosłowackie nie zezwoliły parafii na postawienie pomnika według proponowanej koncepcji.

Mimo to, w dniu 25 lipca 1926 roku na Godulę wybrali się uczestnicy Zjazdu Młodzieży Ewangelickiej. „Ewangelik” nr 34/1926 tak relacjonował to wydarzenie:

Nejznámějším místem setkání v Beskydech na české straně hranice je Godula. Bylo označeno zvláštním způsobem: do kůry buků, které rostly kolem, byly vyřezány znaky kříže, které přetrvaly do osmdesátých let minulého století.

Obnovená tradice setkání na Goduli sahá až k meziválečnému období. Tehdy bylo rozhodnuto o zvláštním uctění tohoto místa. Na schůzi presbyterstva evangelického farního sboru v Komorní Lhotce dne 3. července roku 1921 bylo navrženo postavení pamětního kamene. Měl být na něm zapsán verš v polském jazyce: „*Není zde nic jiného, než dům Boží*“ (I Mojž. 28,17). Bylo plánováno také vyrytí kříže a informačního nápisu. I přes mnohé snahy, československé orgány nedovolily farnosti postavit pomník dle navrhované koncepce. Přesto však dne 25. července roku 1926 na Godulu vyrazili účastníci Sjezdu evangelické mládeže. „Ewangelik“ č. 34/1926 podával o této události následující zprávu:

Pod vedením nejstaršího presbytera (radního sboru – pozn. red.) lhotského sboru, p. Adama

95

96

97

98

Pod przewodnictwem najstarszego prezbitera (radnego parafialnego – przyp. red.) zboru ligockiego, p. Adama Sabelli, wyruszono na Godulę. Tam w miejscu, gdzie kiedyś odbywały się nabożeństwa ewangelickie, zaśpiewano wspólnie pieśni: „Brońże nas, Panie, na wieki” i „Grodem mocnym”, po czym chór złożony ze wszystkich związków pod kierownictwem p. nauczyciela Pawłasa z Błędowic zaśpiewał pieśń „Boże wielki pełny chwał”. Nastąpiły przemówienia przeplatane śpiewem poszczególnych chórów. Ks. Unicki, jako miejscowy pastor, powitał zebranych, przy czym przypomniał, jak to miejsce uświęcone jest przez przodków naszych, którzy tam skupiali się naokoło Słowa Bożego. Przemawiali potem ks. Teper, ks. senior Kulisz i ks. Buchwaldek. W przemówieniach swych wskazali szanowni mówcy na niebezpieczeństwa zagrażające szczególnie mło-

Sabelli, se vyrazilo na Godulu. Tam, v místě, kde se kdysi konaly evangelické bohoslužby, byly společně zazpívány písně: „Brońże nas, Panie, na wieki” a „Grodem mocnym”, načež pěvecký sbor sestávající se ze všech spolků pod vedením p. učitele Pawłase z Bludovic zazpíval píseň „Boże wielki pełny chwał”. Následovaly projevy prokládané zpěvem jednotlivých pěveckých sborů. Pastor Unicki, jako místní duchovní, přivítal shromážděné, přičemž připomněl, jak je toto místo posvěcené našimi předky, kteří se zde shromažďovali u Božího slova. Proslovy pak měli pastor Teper, senior Kulisz a pastor Buchwaldek. Ve svých projevech vážení řečníci poukázali na nebezpečí, hrozící zvláště mládeži ze strany tohoto světa a faktorů nepřátelských vůči křesťanství. Svazy evangelické mládeže mají tuto mládež chránit před špatnými vlivy a vytvořit pro ni prostředí křesťanského života.

LIGOTKA KAMERALNA

99

dzieży ze strony tego świata i czynników wrogich chrześcijaństwu. Związki młodzieży ewangelickiej mają chronić tę młodzież od złych wpływów i stworzyć dla niej środowiska życia chrześcijańskiego”.

Dopiero w 1931 roku czeska Macierz Ewangelicka im. Jerzego Trzanowskiego (*Evangelická Matice Třanovského*) przejęła inicjatywę i uzyskała zezwolenie na postawienie pomnika z okazji 150-lecia patentu tolerancyjnego. Stało się to z całkowitym pominięciem kierownictwa miejscowej polskiej parafii. Odświeżenie pomnika odbyło się 4 listopada 1931 roku. Napisy na pomniku wykonano w języku czeskim, nie uwzględniając języka miejscowej ludności. Kielich umieszczony na jego zwieńczeniu symbolizował czeską Reformację.

Teprve v roce 1931 roku převzala iniciativu česká Evangelická Matice Třanovského a získala povolení k postavení tolerančního pomníku u příležitosti 150. výročí tolerančního patentu. Došlo k tomu s úplným opomenutím vedení místní polské farnosti. Odhalení pomníku se konalo 4. listopadu roku 1931. Nápisy na pomníku byly vyryty v českém jazyce, bez ohledu na jazyk místního obyvatelstva. Kalich umístěný na zakončení pomníku symbolizoval českou Reformaci.

Po druhé světové válce farnost v Komorní Lhotce převzala péči nad touto vzácnou památkou dob minulých. V letech 1948-1950 pastor Władysław Santarius organizoval u pomníku na Goduli slavnostní setkání dětí z nedělních školek a mládeže.

LIGOTKA KAMERALNA

Po drugiej wojnie światowej parafia w Ligotce Kameralnej przejęła opiekę nad tą pamiątką minionych czasów. W latach 1948-1950 ks. Władysław Santarius organizował przy pomniku na Goduli spotkania dzieci ze szkółek niedzielnych i młodzieży.

Pomnik na Goduli gruntownie odrestaurowano w 2000 roku, staraniem parafii ewangelickiej w Ligotce Kameralnej. Co roku w drugiej połowie maja odbywają się spotkania przy pomniku.

Pomnik na Goduli był w roce 2000 od základů zrestaurován, díky úsilí evangelické farnosti v Komorní Lhotce. Každoročně v druhé polovině května se konají setkání u pomníku.

DOJŚCIE

Pomnik upamiętniający patent tolerancyjny oraz teren leśnego kościoła położone są na południowo-zachodnim stoku Goduli. Z centrum Ligotki prowadzą tam dwie drogi: od przystanku autobusowego w kierunku górskiego hotelu „Ondraš” oraz od hotelu „Premier” do przystanku końcowego przy restauracji „Tesarek”, dalej drogą do rozwidlenia i przez mostek na potoku w kierunku Ropiczki. Z częściowo asfaltowanej drogi do leśnego kościoła prowadzi w lewo oznaczona strzałką ścieżka.

DOSTUPNOST

Pomník zvěčňující toleranční patent a území lesního kostela jsou umístěny na jihozápadním svahu Goduly. Z centra Lhotky vedou dvě cesty: od autobusové zastávky směrem k horskému hotelu „Ondraš” a od hotelu „Premier” ke konečné u restaurace „Tesarek”, dále cestou k rozvětvení a přes můstek na potoku směrem k Ropičce. Z částečně asfaltované cesty vede vlevo k lesnímu kostelu stezka označená šipkou.

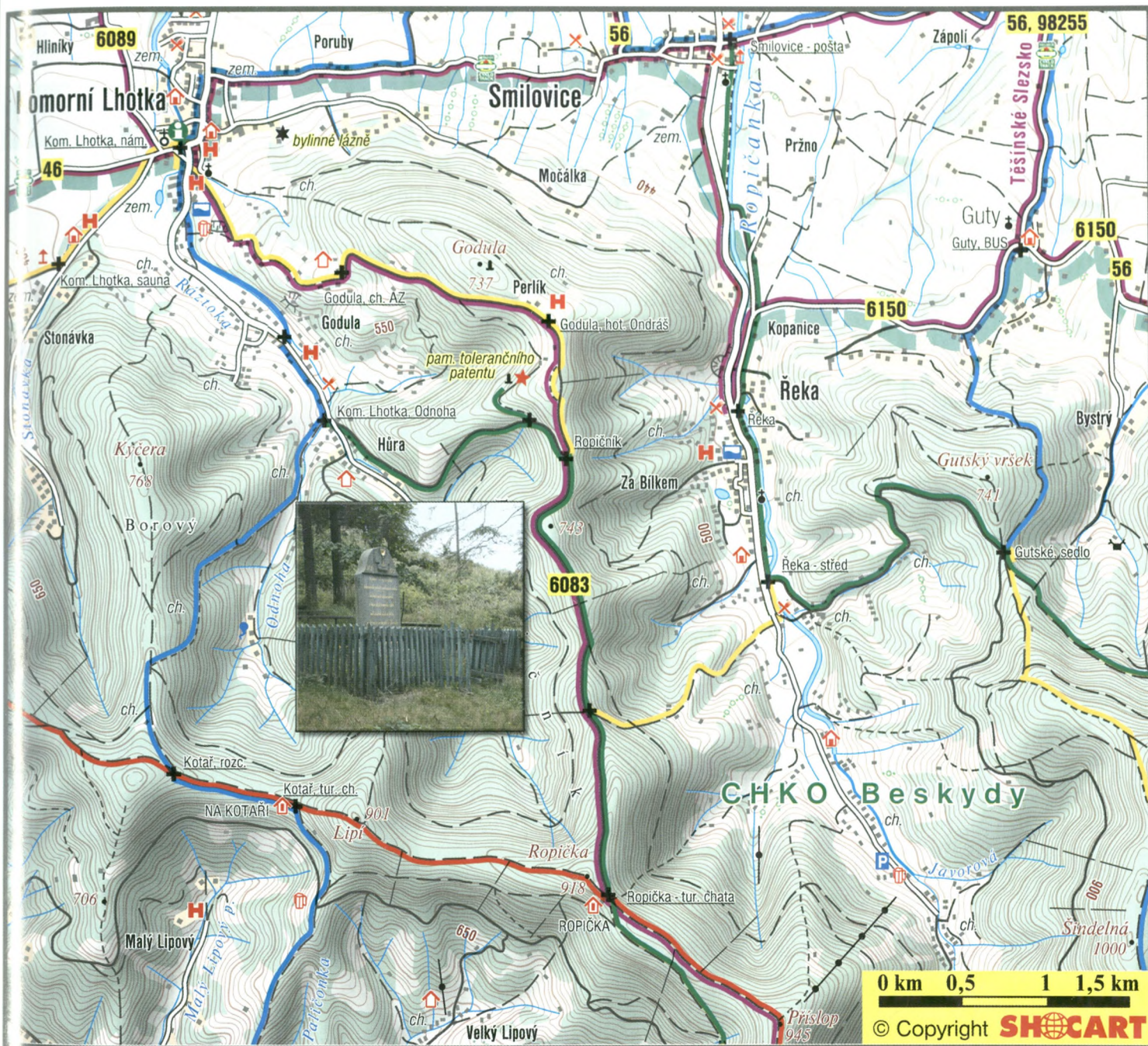
ZUGANG

Das Toleranzdenkmal sowie der ganze Bereich der Waldkirche liegen am südwestlichen Abhang des Godulaberges. Dorthin führen zwei Wege aus dem Zentrum von Ligotka: von der Bus-Haltestelle in Richtung Berghotel „Ondraš”, dann auch vom Hotel „Premier” zur letzten Haltestelle an der Gaststätte „Tesarek”, weiter den Weg entlang bis zur Verzweigung und über einen Bachsteg in Richtung Ropiczka. Ab dieser teilweise asphaltierten Straße ist der Weg zur Waldkirche mit einem Wegweiser nach links beschildert.

ACCESS

The tolerance monument and the forest church are located on the southwestern slope of Godula. Two routes lead there from Ligotka: from the bus stop towards the mountain hotel „Ondraš” and hotel “Premier” to the last bus stop by the restaurants „Tesarek”, further towards the crossroad and through the bridge over a stream towards Ropiczka. A left arrow marks the trail leaving the paved road towards the forest church.

LIGOTKA KAMERALNA

G *Kreuze an Buchenbäumen* Gedenkstätte auf dem Godulaberg

Der am meisten bekannte Versammlungsort auf der tschechischen Seite der Grenze ist Godula. Er war auf eine besondere Weise gekennzeichnet: In die Rinde der umgebenden Buchenbäume wurden Kreuzzeichen eingeschnitzt, die bis an die achtziger Jahre des vorigen Jahrhunderts verschont blieben. Die Tradition der Gläubigenversammlungen auf der Godula bezieht sich noch auf die Vorkriegszeit.

Damals wurde auch beschlossen, auf eine besondere Weise dieser Stelle zu gedenken. Bei einer Sitzung des Presbyteriums am 03. Juli 1921 wurde vorgeschlagen dort einen Gedenkstein aufzurichten. Darauf sollte auf Polnisch die Inschrift angebracht werden: „*Hier ist nichts anderes denn Gottes Haus*“ (1. Mose 28,17). Man plante auf dem Stein ein Kreuz auszustemmen und eine Infonotiz anzubringen. Trotz allerhand Bemühungen des Presbyteriums von Ligotka wurde zu diesem Konzept von den tschechoslowakischen Behörden keine einschlägige Zustimmung erlangt.

Trotzdem wanderten Teilnehmer eines Treffens evangelischer Jugend am 25. Juli 1926 zur Godula, worüber im Protokoll des Presbyteriums der Kirchengemeinde Ligota „Ewangelik“ Nr. 34/1926 folgendermaßen berichtet wird:

Unter der Führung des ältesten Presbyters (Ratmitglied) der Kirchengemeinde Ligota,

Herr Sabella, machten sich die Gläubigen auf den Weg zur Godula. Dort, wo einst evangelische Gottesdienste abgehalten worden waren, sang man die Lieder „Unser Herr, schütze uns ewig“ und „Eine feste Burg ist unser Gott“. Anschließend trat ein Chorverband unter der Leitung von H. Lehrer Pawlas aus Bładowice auf und sang das Lied „Großer Gott voller Ehre“. Nachher wurden Reden gehalten, die man mit Aufführungen einzelner Chöre wechselweise vorführte. Pf. Unicki, der hiesige Pastor, begrüßte die Versammlung und erinnerte daran, wie diese Stelle von unseren Vorahnen geheiligt wurde, die hier in Andacht Gottes Wortes zusammenkamen. Es traten auch auf: Pf. Teper, Pf. Senior Kulisz und Pf. Buchwaldek. In ihren Reden wiesen die ehrenwürdigen Sprecher auf die Gefahren hin, die besonders der Jugend von Seiten des Weltlichen und Feinden des Christentums drohen. Verbände der evangelischen Jugend mögen diese Jugend vor argen Einflüssen schützen und für diese einen Wirkungskreis christlichen Lebens erschaffen.

Erst 1931 übernahm die Initiative die tschechische evangelische Jerzy Trzanowski Verein (Evangelická Matice Třanovského) und erhielt eine Genehmigung für den Aufbau des Toleranzdenkmals anlässlich des 150. Jubiläums des To-

LIGOTKA KAMERALNA

leranzpatentes von Joseph II. Dies geschah mit vollständiger Meidung der Leitung der Kirchengemeinde. Die Enthüllung des Denkmals erfolgte am 04. November 1931. Es wäre vielleicht unnötig hinzuzufügen, dass die Inschriften auf dem Denkmal die Tschechen in ihrer eigenen Sprache formulierten, ohne Berücksichtigung der Mundart der hiesigen Bevölkerung. Das Wahrzeichen des Kelchs an der Bekrönung des Denkmals symbolisierte eher die tschechische Reformation.

Nach dem 2. Weltkrieg übernahm die Pfarre in Ligotka Kameralna die Pflege über diese Ge-

denkstätte. In den Jahren 1948 bis 1950 organisierte Pastor Wladyslaw Santarius am Denkmal auf der Godula festliche Treffen von Kindern aus den Sonntagsschulen und Jugendlicher.

Im Jahr 2000 wurde mit Kräften der evangelischen Kirchengemeinde Ligotka Kameralna das Denkmal auf der Godula gründlich renoviert. Die jährlichen Treffen beim Toleranzdenkmal finden in der zweiten Maihälfte statt.

M *Crosses on beech trees* onument on Godula

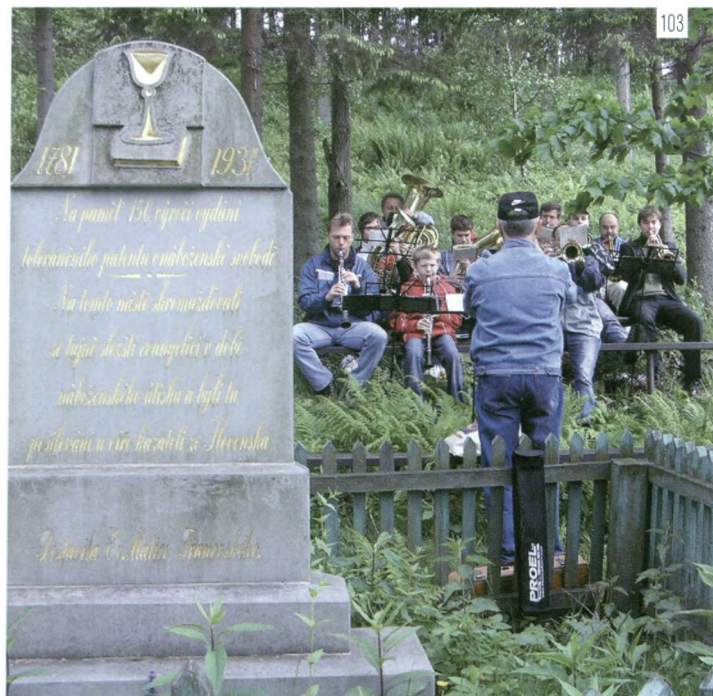
The most well known meeting place in the Czech Beskids was on Godula. The place was specifically marked. Signs of the cross carved into the bark remained on the beech trees until the 1980s.

The tradition of meeting in Godula goes as far back as the interwar period. It was decided to commemorate the site. On July 3rd 1921 the parish council in Ligotka Kameralna proposed to erect a memorial stone. An information plaque in Polish was to be placed on it: *"This is none other than the house of God"* (Genesis 28:17) It was initially planned to engrave a cross and memorial information. Despite many efforts by the Ligotka presbytery the government of Czechoslovakia did not agree to the original conception.

Nevertheless on July 25th 1926 participants of the Lutheran Youth Congress made their way to Godula. The event had also been covered in the magazine „Ewangelik” (no 34/1926):

They left for Godula under the leadership of Mr. Sabella, presbyter of the church in Ligota. On the spot where Lutheran services used to be held, they sang the hymns: "Protect us, Lord, Forever" and "A Mighty Stronghold",

and afterwards a choir consisting of all the unions, sang the song "O Great God You're Full of Glory". This was followed by speeches and choir performances. The local pastor - Reverend Unicki, welcomed the gathered people and reminded them that the place itself is sanctified by their ancestors who gathered there to study God's Word. The following speakers, Reverend Teper, Reverend Kulisz and Reverend Buchwaldek pointed out the dangers of the

104

world and anti-Christian forces threatening the youth. Lutheran youth associations should protect young people from evil influence and create a Christian environment for them.

It wasn't until 1931 that the Czech Protestant Union named after Jerzy Trzanowski (Evan-gelická Maticе Tranovského) seized initiative and acquired permission to erect a tolerance monument for the 150th anniversary of the Tolerance Act. This happened behind the back of the local Polish church leadership. The monument was revealed on November 4th 1931. The inscription was written in Czech with no con-

sideration for the language of local people. The cup at the top symbolized the Czech reformation.

After World War Two the church in Ligotka Kameralna continued to maintain the remnants of the past. Between 1948-1950, Reverend Władysław Santarius organized Sunday Schools and youth meetings at the monument on Godula. Thanks to the Lutheran parish in Ligotka Kameralna, the monument on Godula underwent complete renovation in the year 2000. Annual meetings take place by the monument in the second half of May.

Przy rycerskiej ścieżce

U rytířské stezky

Zakamień na Czantorii (Zakámen na Čantoryji)

49° 40.12' N 18° 47.10' E

Wioska Nydek powstała w czasie wojen husyckich około roku 1430. Pierwsza notatka o niej w oryginalnych dokumentach zachowanych w Muzeum Ziemi Cieszyńskiej pochodzi z 1456 roku. Dowiadujemy się z niej, że założycielem jej był szlachcic Nidek z Nidku, któremu cieszyński książę Bolko przekazał w lenno część swych posiadłości. W czasach Reformacji, w 1576 roku, mieszkańcy wioski postanowili zbudować własny drewniany kościół. Zachował się on po dziś dzień jako jeden z najstarszych kościołów na Śląsku Cieszyńskim. Napis nad wejściem do zakrystii głosił: *Letta panie tiscyzyho pietisteho sedmdesateho ssesteho poczytagicz tento chram swaty gest zbudowan a wystawen ku czti a chwale gmena Pana Boha wssemohuczyho nakladem sauseduw a lidi tego diediny za času ffojta gmenem Walka Rykaly*, czyli: Roku Pańskiego tysiąc pięćset siedemdziesiątego szóstego ten święty kościół został zbudowany ku czci i chwale imienia Pana Boga wszechmogącego staraniem sąsiadów i mieszkańców tej wsi za czasów wójta Walka Rykały.

Vesnice Nýdek vznikla v období husitských válek kolem roku 1430. První zmínka o ní v originálních dokumentech uchovaných v Muzeu Těšínska pochází z roku 1456. Dozvídáme se z ní, že jejím zakladatelem byl šlechtic Nidek z Nidku, kterému těšínský kníže Bolko předal – jako léno – část svých statků. V době Reformace, v 1576 roce, se obyvatelé vesnice rozhodli postavit vlastní dřevěný kostelík. Dochoval se do dnešního dne jako jeden z nejstarších kostelů na Těšínském Slezsku. Nápis nad vchodem do sakristie hlásal: *Letta panie tiscyzyho pietisteho sedmdesateho ssesteho poczytagicz tento chram swaty gest zbudowan a vystawen ku czti a chwale gmena Pana Boha wssemohuczyho nakladem sauseduw a lidi tego diediny za času ffojta gmenem Walka Rykaly – Léta Páně tisíc pět set sedmdesátého šestého ten svatý kostel byl vybudován ke cti a slávě Pána Boha všemohoucího na náklady sousedů a lidí této obce za časů fojta Walka Rykaly*. V podpisu, latinsky: *Marcin Waligóra ze Skoczowa, kdysi farář kostela ve Vendryni (Martinus Walligóra ex*

Skoczowia, quondam pastore ecclesie Christi, quae est in pago Wenrina). O tom, jak moc si obyvatelé Nýdku vážili svého kostelíku, svědčí umístění jeho podobizny na erbovní obecní pečeti, která byla používána až do konce I. světové války. Dne 21. března roku 1654 odebral evangelíkům nýdecký kostelík zbrojný oddíl vedený jezuitou Václavem Otykou. Sloužení evangelických bohoslužeb bylo zakázáno. Věřící předci nýdeckých evangelíků se tím však nenechali zastrašit. Shromažďovali se tajně v lesech Čantoryje, ukryti pod velkou skálou. Z tohoto důvodu bylo toto místo nazváno Zakámen. Bohoslužby s Večeří Páně sloužili kněží ze zahraničí. Když se kněz neobjevil, shromáždění věřící sami četli zakázanou Bibli a kázání z postily pastora

NYDEK

W podpisie, po łacinie: Marcin Waligóra ze Skoczowa, niegdyś proboszcz kościoła w Wędryni (*Martinus Walligora ex Skoczowia, quondam pastor ecclesiae Christi, quae est in pago Werrina*). O tym, jak bardzo mieszkańcy Nydku cenili swój kościół, świadczy umieszczenie jego wizerunku na herbowej pieczęci gminnej, która była w użyciu aż do końca I wojny światowej. Dnia 21 marca 1654 roku oddział zbrojny prowadzony przez jezuitę Wacława Otyka odebrał ewangelikom nydecki kościół. Zakazano odprawiania ewangelickich nabożeństw. Wierzący przodkowie nydeckich ewangelików nie dali się jednak tym zastraszyć. Zbierali się potajemnie w lesie na stoku Czantorii, ukryci za dużą skałą. Z tego powodu miejsce to nazwano Zakamieniem. Nabożeństwa z Wieczerzą Pańską

Samuela Dambrowskiego. Zpiewali także piosnę z kancionálu *Cithara Sanctorum* pastora Jiřího Třanovského. Toto byly jejich duchovní zdroje víry. Zajímavý je jistý záznam z vizitačního protokolu z roku 1688, ze kterého vyplývá, že katolický opolský archidiakon, který vizitoval nýdecký kostel, zkritizoval fakt, že obyvatelé Nýdku vlastní klíč ke skříni, v níž byly přechovávány kalichy. Vyjádřil obavu, že evangeličtí pastoři, přicházející potajmu do této oblasti, budou moci tyto kalichy používat pro udělování svatého přijímání. Z tohoto důvodu nařídil, aby klíče od kostela přechovával výhradně farář vendryňského kostela, jehož filiálním sborem byl nýdecký kostelík. V roce 1770 obývalo Nýdek 590 osob, z toho 580 evangelíků a pouze 10 římských katolíků.

odprawiali księża z za granicy. Kiedy księdza nie było, zebrani sami czytali zakazaną Biblię i kazanie z postylli ks. Samuela Dambrowskiego. Śpiewali też pieśni z kancjonálu *Cithara Sanctorum* ks. Jerzego Trzanowskiego. To były ich duchowe źródla wiary. Interesující jest pewna notatka z protokołu powizytacyjnego z roku 1688, z které wynika, že katolicki archidiakon opolski, wizytující nydecki kościół, zganil fakt posiadania przez mieszkańcůw Nydku kluczy od skrzyni, w której przechowywano kielichy. Wyrzili obawę, že księża ewangeliccy przychodzący potajemnie w te strony, będą mogli używać tych kielichów do udzielania Komunii Świętej. Z tego powodu zarządził, by klucze od kościoła przechowywał jedynie proboszcz wędryńskiego kościoła, którego kościółek

Po roce 1989 bylo možné vyjít s nábožen-skými aktivitami mimo zdi kostelů a pobývání v příhraničním pásmu, kde se Zakámen nachází, již bylo méně kontrolováno příslušnými službami. Pro uctění památky průvodců víry se sbor v Bystřici nad Olší rozhodl uspořádat ke 400. výročí narozenin Jiřího Třanovského slavnost na Zakámeni. Konala se dne 24. května roku 1992, a byla spojena s odhalením pamětní desky financované obcí Nýdek. Tato slavnost dala počátek setkáním na Zakámeni, zpočátku jednou do roka, a pak jednou za dva roky, střídavě s Kostelíky v Dolní Lomné.

Toto místo je zajímavé také z turistického hlediska. Právě tudy probíhá „Rytířská stezka“, navazující na legendu o rytířích spících pod Čantoryjí.

NYDEK

nydecki był filią. W 1770 roku zamieszkiwało Nydek 590 osób, z tego 580 ewangelików, a tylko 10 rzymskokatolików.

Po 1989 roku możliwe stało się wyjście z działalnością religijną poza mury kościołów, a przebywanie w pasie przygranicznym, gdzie znajduje się Zakamień, było już mniej kontrolowane przez odpowiednie służby. Dla uczczenia pamięci przewodników wiary zбір w Bystrzycy nad Olzą postanowił urządzić z okazji 400. rocznicy urodzin ks. Jerzego Trzanowskiego uroczystość na Zakamieniu. Odbyła się ona dnia 24 maja 1992 roku, a połączono ją z odsłonięciem ufundowanej przez gminę Nydek tablicy pamiątkowej. Uroczystość ta dała początek spotkaniom na Zakamieniu – początkowo raz w roku, a potem co dwa lata, na przemian z Kościółkami w Dolnej Łomnej.

Miejsce to jest interesujące także pod względem turystycznym. To tędy przebiega „Ścieżka rycerska” nawiązująca do legendy o śpiących pod Czantorią rycerzach.

DOJŚCIE

Od strony polskiej można dojść z Ustronia Polany i ze Spowiedziska w Lesznej. Wybierając trasę z Ustronia Polany wyjeżdżamy wyciągiem krzesełkowym na Czantorię i idziemy do schroniska po czeskiej stronie granicy. Tam schodzimy w dół szlakiem niebieskim, a po dojściu do szlaku czerwonego dalej w kierunku Nydku. Dochodzimy do pierwszych zabudowań i tam po ok. 500 metrach skręcamy, jak pokazuje drogowy znak, w prawo.

Ze Spowiedziska idziemy leśną drogą (znaki żółte) do dawnego przejścia granicznego Cisownica – Nydek i dalej drogą w stronę Nydku. Kiedy spotykamy czerwony szlak turystyczny, skręcamy w lewo. Dochodzimy do szlaku niebieskiego i dalej czerwonym, jak z Czantorii.

Od strony czeskiej z centrum Nydku podchodzimy czerwonym szlakiem na Czantorię do miejsca, gdzie drogowy znak w lewo wskazuje Zakamień.

DOSTUPNOST

Z polské strany lze dojít z Ustroně Polany a ze Zpovědiska v Lištné. Pokud zvolíme trasu z Ustroně Polany, vyjedeme sedačkovou lanovkou na Čantoryji a jdeme k turistické chatě na české straně hranice. Tam sestupujeme dolů po modré značce, a po příchodu k červené značce dále směrem k Nýdku. Přicházíme k prvním budovám a tam, po cca 500 metrech odbočíme, jak ukazuje turistická směrovka, doprava.

Ze Zpovědiska jdeme lešní cestou (žluté značky) k dávnému hraničnímu přechodu Cisownica – Nýdek, a dále cestou směrem k Nýdku. Když potkáme červenou turistickou stezku, odbočíme doleva. Přicházíme k modré stezce a dále jdeme červenou, stejně jako z Čantoryje.

Z české strany stoupáme z centrum Nýdku po červené značce na Czantoryji k místu, kde turistická směrovka doleva ukazuje na Zakámen.

ZUGANG

Von der polnischen Grenzseite aus gelangt man zum Zakamień aus Ustroń Polana und von der Beichtstätte in Leszna. Sollte es der Weg von Polana sein, so kommen wir mit einem Sessellift zum Berg Czantoria und wandern zur tschechischen Touristenhütte, dann nach dem blauen Wanderweg bergab, nachher nach dem roten Pfad in Richtung Nydek. Bei den ersten Häusern biegt man nach ca. 500 m laut Wegweiser nach rechts ab.

Von der Beichtstätte gehen wir einen Waldweg entlang (gelbe Markierung) bis zum alten Grenzübergang Cisownica – Nydek und weiterhin in Richtung Nydek. Nach Erreichung des rot markierten Wanderwegs biegen wir nach links. Hier erreichen wir den blauen Pfad, nachher den roten, wie von der Czantoria her.

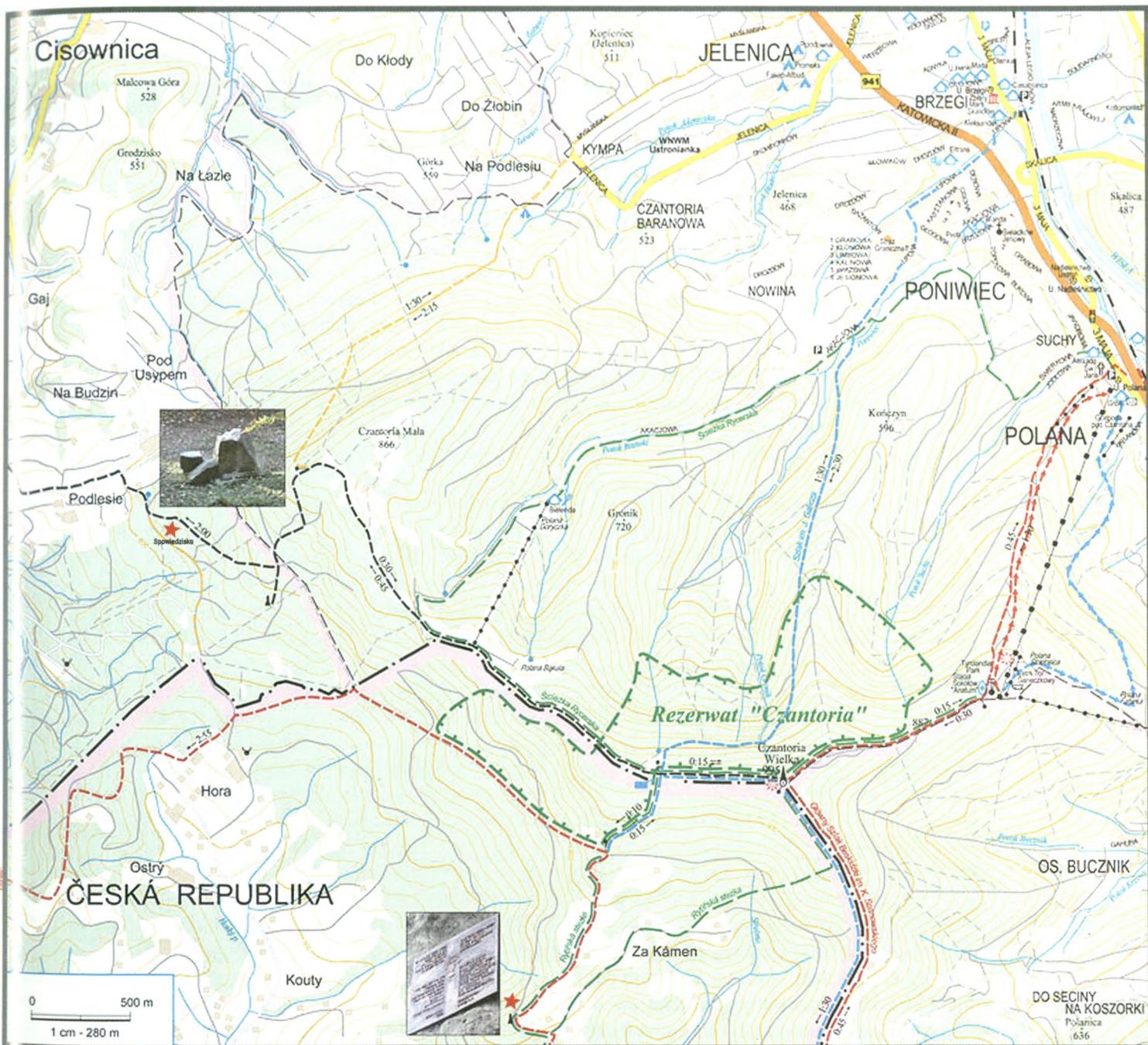
Von der tschechischen Seite wandert man vom Zentrum Nydek den roten Wanderpfad entlang bis an die Stelle, wo ein Schild nach links Zakamień andeutet.

ACCESS

From the Polish side, the Stone can be reached from Ustroń Polana or the place called Spowiedzisko in Leszna. If you choose the route from Ustroń Polana, take the chairlift to Czantoria and follow the trail to the Czech mountain hut. Then take the blue trail down and when encountered the red trail continue towards Nydek. About 500 meters after a small settlement a sign will mark a turn to the right.

From Spowiedzisko, take the forest road (marked yellow) to the former border crossing Cisownica-Nydek and further towards Nydek. Turn left into the red trail when you see it. When you reach the blue trail continue on the red trail like from Czantoria.

From the Czech side take the red trail from the centre of Nydek to Czantoria until a sign marks a left turn towards Zakamień.

Z Am Ritterpfad Zakamień am Berg Czantoria

Das Dorf Nydek entstand in der Zeit der Hussitenkriege, etwa im Jahr 1430. Der erste Vermerk über dieses Dorf in den Schriftquellen, die im Teschener Heimatmuseum aufbewahrt sind, stammen aus dem Jahr 1456. Daraus wird ermittelt, dass Gründer der Siedlung Ritter Nidek von Nidek war, dem der Teschener Herzog Bolko einen Teil seines Besitztums in dieser Gegend als Lehnsgut übergab. In der Zeit der Reformation entschieden die Einwohner des Dorfes im Jahr 1576 über den Bau einer eigenen Kirche aus Holz. Die Inschrift über dem Eingang zur Sakristei mit dem folgenden Inhalt: *Seit des Gottes Jahres eintausend fünfhundert siebzig sechs ist dieser heilige Tempel errichtet zu Ehren und Ruhm in Namen Gottes des Allmächtigen mit Kräften der Nachbarn und Einwohnern dieses Dorfes in Zeiten des Vogtes namens Walek Rykała (Letta panie tisczyho pietisteho sedmdesateho ssesteho poczytagicz tento chram swaty gest zbudowan a wystawen ku czti a chwale gmena Pana Boha wssemohuczeho nakladem sauseduw a lidi tego diediny za czasu ffojta gmenem Walka Rykaly, alttschisch).* Unterzeichnet: *Martinus Walligora von Skoczów, einst Pastor der Jesuskirche, die in der Gemeinde Wendrynia ist (Martinus Walligora ex Skoczowia, quondam pastor ecclesiae Christi, quae est in pago Wenrina, Latein).* Dies,

wie sehr die Einwohner von Nydek ihr Kirchlein verehrten, bezeugt sein Abbild im Dorf wappen des Gemeindesiegels, das man bis Ende des I Weltkrieges benutzte.

Am 21. März 1654 kam nach Nydek eine Militärabteilung unter der Anführung des Jesuiten Waclaw Otyka und nahm den Protestanten ihre Kirche ab. Die evangelischen Gottesdienste wurden untersagt. Aber unsere gläubigen Vorahren ließen sich nicht einschüchtern. Sie versammelten sich heimlich am Waldhang der Czantoria, unter dem Schutz eines großen Felsens, Zakamień (hinter dem Stein) genannt. Evangelische Pfarrer aus dem Ausland hielten Gottesdienste mit dem heiligen Abendmal ab. Wenn kein Pastor da war, lasen die Versammelten die verbotene Bibel vor, oder eine Predigt aus der Postille des Pfarrers Samuel Dambrowski. Sie sangen auch Kirchenlieder aus dem Gesangbuch *Cithara Sanctorum* von Pfarrer Jerzy Trzanowski. Diese waren geistige Quellen ihres Glaubens. Interessant ist die Notiz in einem Visitenprotokoll vom Jahr 1688, in der der katholische Archidiakon aus Oppeln, der das Kirchlein in Nydek kontrollierte, die Gelegenheit rügte, dass die Einwohner von Nydek über einen Schlüssel verfügen, der von der Truhe ist, in der Kelche aufbewahrt werden und befürchtete, die würden von evangelischen Pa-

NYDEK

storen benutzt, die verschleiert in die Gegend kämen und könnten sich dieser Kelche bedienen, um die Kommunion zu erteilen. Aus diesen Gründen ordnete er an, dass die Kirchenschlüssel nur der Pfarrer der Kirche zu Wendrynia bewahren solle, weil die Kirche in Nydek bloß eine Filialkirche deren war.

Nach der Wende 1989 wurden kirchliche Veranstaltungen außerhalb der Kirche möglich, auch der Aufenthalt in der Grenzzone, in

am 400 Jahrestag der Geburt des Pfarrers Jerzy Trzanowski am Zakamień eine Feier abzuhalten. Die Feier hat am 24. Mai 1992 stattgefunden und war mit der Anbringung einer Gedenktafel am Felsen verbunden, die von einer Vertretung der Gemeinde Nydek gestiftet wurde. Diese Feier war Anlass zu weiteren Treffen am Zakamień. Anfangs fanden sie einmal im Jahr statt, nachher jede zwei Jahre wechselweise mit der Feier auf den Kościółki über Dolna Lomna.

der sich Zakamień befindet, durch zuständige Behörden weniger streng kontrolliert. So beschloss die Kirchengemeinde in Bystrzyca an der Olza, zum Gedenken der Glaubensführer

Die Stelle ist auch landeskundig interessant. Hier verläuft der „Ritterpfad“, der an die Legende von den in der Czantoria schlafenden Rittern knüpft.

Z At the Knights' Path akamień on Czantoria

The village Nydek was established during the Hussite wars about 1430. It is first mentioned in writing in the original documents from 1456 stored in the Museum of Cieszyn Region. The founder, noble Nidek from Nidek, received a feud in this region from the prince of Cieszyn - Bolko. During the Reformation in 1576, the villagers decided to erect their own wooden church. It remains to the present day as one of the oldest churches in Cieszyn Silesia. The inscription above the vestry entrance reads: *Letta panie tisczyho pietisteho sedmdesateho ssesteho poczytagicz tento chram swaty gest zbudowan a wystawen ku czti a chwale gmena Pana Boha wssemohucznyho nakladem sauseduw a lidi tego diediny za czasu ffojta gmenem Walka Rykały*, in English: *Anno Domini fifteen hundred seventy six this holy church was erected for the glory and praise of the name of the Lord God Almighty of the Walka Rykały commune*. Undersigned in Latin: *Marcin Waligóra from Skoczów, former parish priest in Wędrynia (Martinus Walligora ex Skoczowia, quondam pastor ecclesiae Christi, quae est in pago Wenrina)*.

The significance of the church in Nydek was confirmed by placing its image in the village coat of arms that was used until the end of World War I.

On March 21st 1654 an armed brigade led by the Jesuit Waclaw Otyka, took the church in Nydek from the Lutherans by force. Lutheran services were forbidden. However, our ancestors could not be intimidated. They held secret meetings on the forest covered slopes of Czantoria, hidden by a huge rock. Hence the name - Zakamień - Behind the rock. Services with Holy Communion were led by priests from beyond the border. When no priest was present the congregation read the Bible and sermons from Rev. Samuel Dambrowski's *Postil* by themselves. They also sang hymns from the *Cithara Sanctorum* hymnbook by Rev. Jerzy Trzanowski.

Those were the spiritual sources of their faith. An interesting note had been found in the post visitation record of 1688, which concludes that the catholic archdeacon of Opole, visiting the church in Nydek, criticized the possession of the keys to the chest holding the communion cups by the inhabitants of the village. He was

NYDEK

115

concerned that Lutheran pastors, visiting the area undercover, could use these cups to serve Holy Communion. That is why he ordered that the keys be kept by the parish-priest in Wędrynia, of which the church in Nydek was a branch. In 1770 Nydek had 590 inhabitants, of these 580 were Lutherans and only 10 were Catholic.

After the change of the political system of 1989 it was possible to bring religious activities out of the church again. It also became possible to visit the border forest where Zakamień is situated, as the border guard control became less strict. The congregation from Bystrzyca on Olza decided to celebrate the memory of their ancestors by commemorating the 400th anniversary of Rev. Jan Trzanoski's birthday right in Zakamień. It took place on May 24th, 1992, and was combined with unveiling of a commemorative tablet funded by the municipality in Nydek. This was the first celebration held at the Stone. At first meetings were held once a year, and later every two years, on rotation with the Churches in Dolna Łomna.

The site itself is an interesting tourist destination. It is located along the "Knights' Path" referring to the legend of knights sleeping somewhere in the depth of the Czantoria mountain.

Prawdy nie można ukryć

Pravdu nelze skrýt

Kościółki

(Kostelíky)

49° 31.02' N 18° 41.21' E

Kościółki oraz Noclegi – to miejsca w Beskidzie Śląskim blisko granicy ze Słowacją na terenie gminy Dolna Łomna koło Jabłonkowa w Czechach. Pamięć o tym, że na Kościółkach odbywały się tajne nabożeństwa ewangelików w czasach kontrreformacji i że w niedalekiej grotcie, zwanej Noclegi, mogli znajdować schronienie księża ze Słowacji przebrani za pasterzy, poszła w zapomnienie. Dopiero pod koniec XX stulecia dwie informacje pozwoliły odkryć na nowo dawną historię. Najpierw historyk – Jan Korzenny, na łamach „Głosu Ludu” poinformował o krótkiej notatce z XVII w. odnalezionej przez niego w archiwum krajowym w Opawie (Czechy). Zapisano w niej donos ówczesnego miejscowego gajowego o podejrzanych zebraniach ludzi w lasach w Dolnej Łomniej.

Druża informacja dotarła do ewangelików zaskakującą droga i związana była z działaniami kilku robotników leśnych. Wiedzieli oni o kamieniu z wyrytymi chrześcijańskimi symbolami, który służył ewangelikom za ołtarz podczas tajnych nabożeństw. Jednak będąc negatywnie nastawiony-

Kostelíky a Noclehy – to jsou místa ve Slezských Beskydech poblíž hranice se Slovenskem na území obce Dolní Lomná u Jablunkova v České Republice. Vzpomínka na to, že se na Kostelíčkách konaly tajné bohoslužby evangelíků v dobách protireformace, a že v nedaleké jeskyni, zvané Noclehy, mohli nacházet úkryt kněží ze Slovenska převlečení za pastýře, upadla v zapomnění. Teprve ke konci XX. století dvě informace dovolily znovu objevit dávnou historii. Nejdříve historik – Jan Korzenny v časopisu „Głos Ludu“ informoval o krátké poznámce ze 17. století, kterou našel v krajském archívu v Opavě. Bylo v ní zapsáno udání tehdejšího místního hajného o podezřelých shromážděních lidí v lesích v Dolní Lomné.

Druhá informace se dostala k evangelíkům překvapivou cestou a souvisela s jednáním několika leśních dělníků. Oni věděli o kamenu s vyrytými křesťanskými symboly, který sloužil evangelíkům jako oltář během tajných bohoslužeb. Avšak kvůli svému negativnímu postoji k evangelickému vyznání, se rozhodli tento kámen rozbít. Po nezda-

DOLNA ŁOMNA

mi do ewangelického wznania, postanowili rozbić ów kamień. Po nieudanej próbie, uszkodzili wryte na nim symbole i wrzucili go do głębokiego jaru w przekonaniu, że ślad po nim zaginie na zawsze. Na szczęście jeden z nich opowiadał o tym innym pacjentom, gdy leżał w szpitalu. Relację o tym usłyszał kurator parafii Karol Sikora od jednego ze świadków tej rozmowy. Ze swoim wnukiem Piotrem Plachtą jesienią 1992 roku wyruszył do Dolnej Łomnej, by przez cały dzień w rowach i leśnych jarach szukać zagubionego kamienia. Wreszcie znaleźli go. Leżał wbity w podłoże głębokiego jaru przy pięknej polanie. Szum niedalekiego wodospadu utwierdził ich w przekonaniu, że jest to miejsce dawnych tajnych nabożeństw – leśne kościoły znajdowały się zwykle w pobliżu wody.

Dla uczczenia pamięci swych przodków, wierne trwających w ewangelickim wznaniu, parafia w Nawsiu zorganizowała w tamtym miejscu pierwsze nabożeństwo leśne w dniu 8 sierpnia 1993

řeném pokusu poškodili symbole, jež na něm byly vyryty, a vhodili ho do hluboké rokle v přesvědčení, že tak navždy beze stopy zmizí. Naštěstí jeden z nich o tom vyprávěl spolupacientům, když ležel v nemocnici. Od jednoho ze svědků tohoto rozhovoru uslyšel zprávu kurátor sboru Karol Sikora. Se svým vnukem Piotrem Plachtou se na podzim roku 1992 vydali do Dolní Lomné, aby celý den v příkopech a leśních roklích hledali ztracený kámen. Nakonec ho našli. Byl zaražený do břehu hluboké rokle u krásného palouku. Šumění nedaletkého vodopádu je utvrdilo v přesvědčení, že je to místo dávných tajných bohoslužeb - leśní kostely se totiž zpravidla nacházely poblíž vodních zdrojů.

K uctění památky svých předků, věrně setrvávajících v evangelické víře, zorganizoval farní sbor v Návsi na tomto místě první leśní bohoslužbu dne 8. srpna 1993 roku. Za krásného počasí se odpoledne shromáždily davy evangeliků z blízké-

DOLNA ŁOMNA

roku. Przy pięknej pogodzie zebrały się tego popołudnia tłumy ewangelików z bliskiej i dalszej okolicy, wielu księży, obecni też byli goście z Polski. Pochód pielgrzymów prowadziła orkiestra dęta z Bystrzycy. Kazania wygłosili: ks. Jan Cieślar, ks. Bogusław Kokotek oraz ks. Stanisław Piętak.

W następnych latach nabożeństwa lesne organizowano w niedzielne popołudnia najbliższe dacie 6 lipca. Termin ten został wybrany nieprzypadkowo: w tym bowiem dniu w 1415 roku został spalony na stosie za swe przekonania religijne

ho i vzdálenějšího okolí, mnoho kněží, byli přítomni také hosté z Polska. Pochod poutníků vedla dechovka z Bystřice. Kázání pronesli pastoři: Jan Cieślar, Bogusław Kokotek a Stanisław Piętak.

V dalších letech byly lesní bohoslužby pořádány v nedělní odpoledne nejbližší datu 6. července. Tento termín nebyl vybrán náhodně, tohoto dne roku 1415 byl totiž za svá náboženská přesvědčení upálen na hranici Mistr Jan Hus. Roku 1997 postavili členové farních sborů na Kostelících pomník s informační tabulí a nalezený kámen

ks. Jan Hus. W 1997 roku parafianie postawili na Kościółkach pomnik z tablicą informacyjną i na właściwym miejscu umieszczono odnaleziony kamień. Na tablicy widnieje napis: *Kościółki. „Błogosławieni są ci, którzy słuchają Słowa Bożego i strzegą go”* Łk 11,28 oraz po czesku – *W tym miejscu w době kontrreformacji w 2. poł XVII w. ewangelicy zbierali się na tajnych nabożeństwach (Na tomto místě w době protireformace v 2. pol. 17. stol. scházeli evangelici k tajným bohoslužbám).* W następnym roku obok postawiono dębowy krzyż. Całość poświęcił dnia 5 lipca 1998 roku bp Władysław Volny.

Początkowo lesne nabożeństwa odprawiano corocznie, niestety kilka razy z powodu deszczu

był umieszczony na sprawnym miejscu. Na tabuli je napis: *Kościółki. „Błogosławieni są ci, którzy słuchają Słowa Bożego i strzegą go”* Łk 11,28 čili *Kostelíky. „Blahoslaveni jsou ti, kteří naslouchají Božímu slovu a strážejí je”* Luk. 11,28 a česky – *Na tomto místě se v době protireformace v 2. pol. 17. stol. scházeli evangelici k tajným bohoslužbám.* V následujícím roce byl vedle postaven dubový kříž. Celek vysvětil dne 5. července roku 1998 biskup Władysław Volny.

Ze začátku lesní bohoslužby byly slouženy každý rok, bohužel se několikrát z důvodu deště konaly v kostele v Návsí. Druhým prvkem ztěžujícím pořádání lesních bohoslužeb je samotná lokalizace. Kostelíky se totiž nacházejí v chráněné

DOLNA ŁOMNA

odbywały się one w kościele w Nawsiu. Drugim elementem utrudniającym organizowanie leśnych nabożeństw jest sama lokalizacja. Kościółki znajdują się bowiem w chronionym obszarze leśnym Beskidu Śląskiego. Pozwolenia na wjazd większej liczby samochodów do lasu za szlaban nie można już dziś uzyskać, dlatego parafia zmieniła zarówno formę, jak i termin spotkań na Kościółkach. W ostatnich latach ewangelicy podążają do leśnego kościoła w niedzielne popołudnia podczas obchodów pamiątki powstania parafii w Nawsiu, przypadających zwykle w trzecią niedzielę sierpnia.

oblasti Slezských Beskyd. Povolení pro vjezd většího množství automobilů do lesa za závoru již dnes nelze získat, proto farní sbor změnil jak formu, tak i termín setkání na Kostelcích. V posledních letech se evangelíci ubírají k lesnímu kostelu v nedělní odpoledne během oslav výročí vzniku sboru v Návsí, připadajících obvykle na třetí neděli v srpnu.

DOJŚCIE

Aby dotrzeć do celu, kilometr za amfiteatrem, gdzie mają miejsce folklorystyczne uroczystości w Dolnej Łomnej, należy skręcić w lewo i podążać około dwa kilometry doliną potoku Jastrzębskiego. Następnie za szlabanem trzeba przejść mniej więcej taki sam odcinek asfaltowanej drogi w górę. Do polany prowadzi dalej ponad kilometrowy odcinek leśnej ścieżki, w czasie deszczu jednak trudnej do przebycia.

DOSTUPNOST

Abychom dorazili k cíli, je třeba 1 kilometr za amfiteátre, kde se konají folklorní slavnosti v Dolní Lomné, odbočit vlevo a urazit zhruba 2 kilometry údolím Jestřábího potoka. Následně za závorou je třeba projít víceméně stejný úsek asfaltové cesty nahoru. K palouku vede dále více než kilometr dlouhá lesní stezka, která je ale, bohužel, v dešti těžce schůdná.

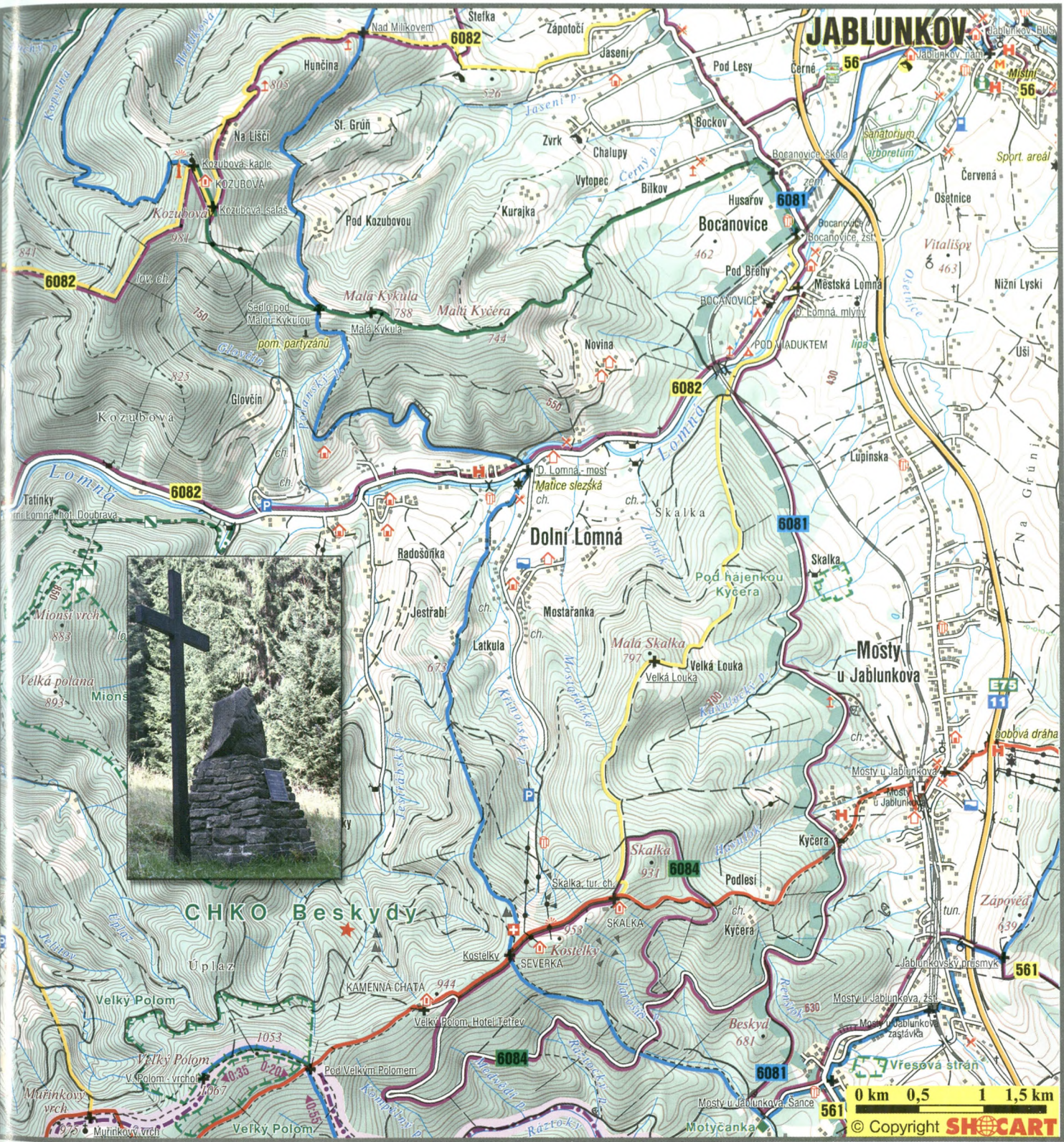
ZUGANG

Um an unser Ziel zu gelangen muss man 1 km lang hinter dem Freilichttheater wandern, wo in Dolna Łomna folkloristische Veranstaltungen stattfinden, nachher nach links biegen und ca. 2 km lang den Jastrzębski Bach entlang folgen. Anschließend ist es noch hinter einer Schranke mehrweniger eine auch so lange Asphaltstrecke zu überwinden. Bis zur Wiese führt nachher ein über 1 km langer Waldweg, der jedoch bei Regen sehr schwierig zu bezwingen ist.

ACCESS

To get there you have to go 1 kilometer past the open air theater where folk festivals take place in Dolna Łomna. Turn left and follow the brook Jastrzębski for about 2 kilometers. Beyond the barrier you need to follow a similar distance along an asphalt road uphill. The clearing is still one kilometer away, however the forest path might be difficult to cover in rainy conditions.

DOLNA ŁOMNA

CHKO Beskydy

0 km 0,5 1 1,5 km

© Copyright SHOCART

Wahrheit ist unverhüllbar

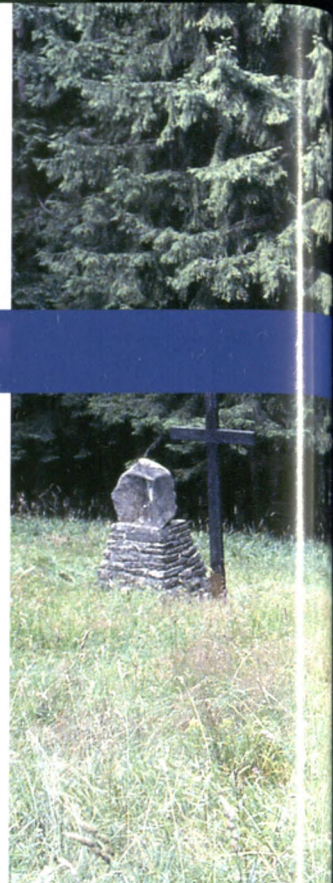
Kościółki

Kościółki (die Kirchleinen) und Noclegi (die Nachtherbergen) sind Stellen am Berghang der Schlesischen Beskiden, die an die Slowakei in Dolna Łomna bei Jablunkov in der Tschechischen Republik grenzen. Die Kenntnis, dass auf den Kościółki heimliche Gottesdienste der Protestanten in der Zeit der Gegenreformation abgehalten wurden, und dass in der benachbarten Grotte, Noclegi genannt, evangelische, als Hirten verkleidete Priester, aus der Slowakei, Zuflucht fanden, ist in Vergessenheit geraten. Erst zu Ende des 20. Jh. tauchten zwei Anhaltspunkte auf, die es ermöglichten, die alte Geschichte an den Tag zu bringen. Auf den ersten wies der Historiker, Jan Korzenny, hin, der in der Zeitschrift „Głos Ludu“ über eine kleine Notiz mitteilte, die er im Landesarchiv in Opava ausfindig machte, die auf Grund einer Anzeige des dortigen damaligen Waldhegers zusammengestellt wurde, und in der über verdächtige Menschenversammlungen in den Gebirgswäldern bei Dolna Łomna vermerkt wurde.

Man fand danach einen anderen Anhaltspunkt. Es waren Mitteilungen von Waldarbeitern, denen ein Fels mit ausgestemmt christlichen Symbolen bekannt war, und der angeblich Protestanten als Altartisch bei heimlichen Gottesdiensten diente. Wegen ihrer abschlägigen Einstellung gegenüber der evangelischen Kon-

fession versuchten die Arbeiter den Stein auseinander zu hauen; als dies nicht gelungen ist, beschädigten sie die gestemmt Symbole und stürzten ihn in eine tiefe Schlucht überzeugt davon, dass er auf diese Weise für immer verloren geht. Glücklicherweise erzählte einer von ihnen darüber als Patient im Spital anderen Kranken. Auf Grund des Berichtes eines Zeugen dieser Gespräche unternahm der Kurator der Kirchengemeinde Karol Sikora mit seinem Enkel Piotr Plachta im Herbst 1992 eine Durchsuchung in Dolna Łomna und stöberten einen ganzen Tag in Wassergräben und Schluchten nach dem verschütteten Felsen. Dies endete erfolgreich: Er steckte im Uferbruch gegenüber einer schönen Bergwiese auf der anderen Seite der Bachschlucht. Der Rausch des nahen Baches begründete die Überzeugung, das die besagte Wiese einst heimliche Gottesdienste beherbergte, weil die Waldkirchen meistens in der Nähe von Wasserfassungen eingerichtet waren.

Hinsichtlich einer Verehrung ihrer Vorahren, die so treu an ihrem evangelischem Glauben standhaft blieben, hat die Kirchengemeinde in Nawsi den ersten festlichen Wald-Gottesdienst am 8. August 1993 abgehalten. Bei herrlichem Wetter versammelte sich Nachmittag eine

127

große Anzahl von Protestanten aus der weiten Gegend; anwesend waren auch Gäste aus Polen und zahlreiche Priester. Den Pilgerzug führte eine Blaskapelle aus Bystrzyca an. Predigten hielten die Pfarrer Jan Cieślak, Bogusław Kokotek und Stanisław Piętak. In den folgenden Jahren wurden die Wald-Gottesdienste Sonntags nachmittags abgehalten, und dies möglichst nah zum 6. Juli. Dieses Datum wurde nicht zufälligerweise gewählt, weil an diesem Tag 1415 der Priester Jan Hus wegen seines Glaubensbekenntnisses auf dem Scheiterhaufen den FeuerTod fand. 1997 haben die Gemeindeangehörigen auf der Wiese Kościółki eine Gedenktafel mit dem entdeckten Altarstein errichtet. Die entsprechende Inschrift lautet: *Kościółki. „Błogosławieni są ci, którzy słuchają Słowa Bożego i strzegą go“ Łk. 11,28 (Ja, selig sind, die das Wort Gottes hören und bewahren, Lk. 11,28).* Auch tschechisch: *An dieser Stelle sammelten sich in der Zeit der Gegenreformation in der*

2. Hälfte des 17. Jh. Protestanten zu heimlichen Gottesdiensten. Im nächsten Jahr wurde nebenan noch ein Eichenkreuz aufgestellt. Beide wurden dann am 5. Juli 1998 vom Bischof Władysław Volny eingeweiht.

Anfänglich waren die Wald-Gottesdienste jährlich abgehalten worden, jedoch wegen Regen wurden sie paar mal in die Kirche in Nawsi verlegt. Der andere Grund, der diesbezügliche Schwierigkeiten hervorruft, ist die Lage des Ortes, weil die Wiese Kościółki im Bereich eines Naturschutzgebietes der Schlesischen Beskiden liegt. Die Anfahrt einer größeren Anzahl von Kraftwagen in dieses Gebiet ist heutzutage nicht mehr möglich. Deswegen hat die Kirchengemeinde Nawsi so die Prägung wie auch Frist der Treffen auf der Wiese Kościółki geändert. In den letzten Jahren begeben sich Protestanten hierher Sonntags nachmittags am Gründungstag der Kirchengemeinde in Nawsi, der zumeist auf den dritten Augustsonntag fällt.

The Truth cannot be hidden

Little Churches

Kościółki (Little Churches) and Noclegi (Lodgings) – are situated in the Silesian Beskids near the border with Slovakia in the commune of Dolna Łomna near Jabłonków in Czech Republic. Information had been lost about secret Lutheran services in Kościółki by the end of the 17th century and that the nearby cave called Noclegi might have served as a shelter for Slovak priests dressed up as shepherds. Only by the end of the 20th century two hints of information allowed the old history to be rediscovered. First, the historian – Jan Korzenny, informed in the local newspaper “Głos Ludu” (“Voice of the People”) about a short note originating from the 17th century found in the national archives in Opawa (Czech Republic). It was a denunciation by a gamekeeper of that time about a suspicious meeting in the forests of Dolna Łomna.

The second information found was in a surprising way from some forest workers. They knew about a stone with engraved Christian symbols

used during secret Lutheran meetings. Unfortunately, because of negative attitude towards Lutherans they decided to smash the stone. After an unsuccessful attempt they destroyed the markings and threw the stone into a ravine, convinced it would be gone once and for all. Luckily one of them told a story about it to other patients during his stay in a hospital. A witness of this conversation shared his knowledge with

DOLNA ŁOMNA

the parish superintendent – Karol Sikora who in Autumn 1992 left for Dolna Łomna together with his grandson Piotr Plachta. They spent a whole day searching for the lost altar stone in the forest trenches and ravines. Finally they found it. It was embedded on the bottom of a deep ravine near a beautiful clearing. The pleasant sound of a nearby brook confirmed that this was indeed the location of old secret meetings. Forest churches were usually situated near running water.

On August 8th, 1993 the congregation in Nawsie organized the first forest service on the spot in order to commemorate their faithful Lutheran ancestors. With the weather beautiful that day, crowds of Lutherans gathered from the surrounding areas. There were also many priests and guests from Poland. The Brass Band from Bystrzyca led the procession. The preachers were: Rev. Jan Cieślak, Rev. Bogusław Kokotek and Rev. Stanisław Piętak. In the following years, forest services were held on the afternoon of the Sunday closest to July 6th. The date is not coincidental: as this was the day on which John Hus was burnt at the stake for his religious convictions in 1415. In 1997 the congregation in Kościółki erected a monument with a memorial information tablet and the old stone was restored to its original location. The inscription in Polish reads: *Kościółki. "Blessed are those who hear God's word and obey it!" Luke 11:28 – Place of secret Lutheran services during the counterreformation of the second half of the 17th century (Na tomto místě w době protireformace v 2. pol. 17. stol. scházeli evangelici k tajným bohoslužbám).* The following year an oak cross was placed next to it. The whole site was consecrated on July 5th, 1998 by Bishop Władysław Volny.

At first the forest services were held annually but unfortunately due to heavy rainfall they sometimes had to be moved to the church in Nawsie. The other factor impeding the forest services is the secluded location. Kościółki are situated in the protected forest region of Silesian Beskids. It is nowadays impossible to receive permission for driving cars beyond the barrier, and that is why the church in Nawsie changed the form and the day of the meetings on Kościółki, not excluding the possibility of occasional services there in the future. In the past few years Lutherans usually visit the forest church to celebrate the anniversary of the church in Nawsie on the third Sunday of August.

Mój album

*Miejsce na
utrwalenie wspomnień
(zdjęcia, notatki, zasuszone rośliny itp.)
z wizyt we wszystkich
leśnych kościołach.*

Kamień na Równicy

data:

data:

Kamień na Bukowej

stół Oltarzowy Jan

data:

data:

spowiedzisko

Amfiteatr na stoku Wysokiego

data:

data:

Polana „Do Wiary”

Pomnik na Goduli

data:

data:

Zakamień na Czantorii

Kościółki

data:

Copyright © Wydawnictwo Augustana, Bielsko-Biała 2009
Parafia Ewangelicko - Augsburska w Ustroniu

Tłumaczenia:

język czeski - Darek Jedzok
język niemiecki - Robert Spiess
język angielski - Jerzy Marcol

Opracowanie i redakcja tekstów:

ks. Jerzy Below, Magdalena Legendź

Korekta:

Magdalena Legendź

Opracowanie graficzne i projekt okładki:

ks. Jerzy Below, Mariola Jeleń

Skład:

Mariola Jeleń

Zdjęcia na okładce:

Michał Pilch, Helena i Emil Gajdaczowie

Zdjęcia:

Jerzy Below: 20, 21, 22,23,24,25, 26,27, 28,29, 30, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 42, 43, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94

Arkadiusz Felkle: 122, 125, 127

Helena i Emil Gajdaczowie: 17, 45, 47, 48, 50, 54, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75

Jan Kliber: 68

Michał Pilch: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9,10, 11,12, 13,14,15, 16, 18, 19, 31, 32, 40, 41, 44, 46, 49, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 76, 77, 96, 97, 98, 105, 106, 107, 108, 109, 111, 112, 113, 114, 115, 116,117, 118, 119,120, 121, 123, 124, 126, 128, 129

Andrzej Pilch: 61

Lumír Svoboda: 95, 99, 100, 101, 102, 103, 104

archiwum parafii w Bystrzycy: 110

archiwum parafii w Ustroniu: str. 3

ISBN 978-83-88941-93-1

Wydawca:

Wydawnictwo Augustana

pl. ks. Marcina Lutra 3

43-300 Bielsko-Biała

www.augustana.pl

033 815 04 32, wydawnictwo@augustana.pl

Parafia Ewangelicko - Augsburska

pl. ks. Kotschego 4

43-450 Ustroń

Druk:

Ośrodek Wydawniczy „Augustana”

pl. Marcina Lutra 3

43-300 Bielsko-Biała

Parafię Ewangelicko - Augsburską w Ustroniu wsparli:

Konsystorz Kościoła Ewangelicko - Augsburskiego

Diecezja Cieszyńska Kościoła Ewangelicko - Augsburskiego

Parafia Ewangelicko - Augsburska w Bielsku

Członkowie Stowarzyszenia Przedsiębiorców Ewangelickich: „Magath” Edgar Barcikowski Wrocław,

„ESCO” Marek Heinrich Bielsko-Biała, „KAMENA” Barbara Majętny Ustroń

LEŚNE KOŚCIOŁY W BESKIDZIE ŚLĄSKIM

W połowie XVI wieku większość mieszkańców Śląska Cieszyńskiego była ewangelikami. Hasła powrotu do źródeł chrześcijaństwa przyjęły wszystkie warstwy ówczesnego społeczeństwa. Wolność religijna skończyła się, gdy po pokoju westfalskim panowanie na tym terenie przejęli Habsburgowie i rzymskokatolicyzm stał się wyłącznie panującym wyznaniem.

W 1654 roku zabrano ewangelikom większość kościołów. **Do roku 1709, a w niektórych okolicach do 1781 roku, mogli się spotykać na tajnych nabożeństwach tylko w lasach na górskich zboczach.** Książka przypomina te miejsca i zachęca do odwiedzania ich obecnie. Opisy, mapy i dokładne współrzędne GPS pozwolą odnaleźć leśne kościoły nawet wtedy, gdy nie leżą przy szlakach turystycznych.

